

Ki játszott Dohnányit a budapesti Rádió I-en 1932-ben? Esettanulmány¹

„Dohnányi keringőjét a »Pierette fátyolá«-ból
körülbelül huszonötször hallottuk [...],

Fisz-moll szvitjét kétszer,
de D-moll szimfóniáját egyszer sem.”

Rádióélet 1932

1932 látszólag eseménytelen év Dohnányi Ernő életében, aki akkor már világszerte ismert zongoraművész, karmester és a magyarországi zenei élet jelentős személyisége volt. 1919-ben lett a Filharmóniai Társaság elnök-karnagya, 1928-ban a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola zongora- és zeneszerzés-művészképzőjének vezetője, 1931-ben a Rádió főzeneigazgatója. Ebben az évben új művet nem komponált, opus-számmal jelzett műveinek többsége (48-ból 35) már elkészült. Koncerttevékenységének színtere – egyetlen debreceni hangverseny kivételével – teljesen Budapestre szűkölt. A Rádióban egyszer Haydn D-dúr zongoraversenyét játszotta, egyszer Beethoven szonátaestet adott,² egy szólóestjén pedig Haydn, Schumann, Chopin, Schubert–Liszt műveket játszott. Zongoraművét háromszor hangfelvételtől, a *Pastoralét* egyszer, élő adásban sugározta a Rádió. Saját zenekari kompozíciói közül egyszer-egyszer a *Szvitet* (op. 19), a *Koncertstükköt* (op. 12), a *Vajda tornya* első felvonásának második részét és második felvonását, kétszer az op. 18-as pantomimet (*Pierette fátyola*) vezényelte. A *Szvitet* és a *D-moll szimfóniát* (op. 9) a Filharmóniai Társaság hangversenyéről közvetítették.

Ki játszott akkor Dohnányit és mit? A táblázatban az előadók betűrendje szerint soroltam fel az előadókat és a budapesti Rádió I-en játszott Dohnányi-műveket a *Rádióélet* című hetilap és Sávoly Tamás kronológikus adatbázisa alapján.

¹ Munkám alapja és indítéka Sávoly Tamás: „Dohnányi Ernő működése a Magyar Rádióban a *Rádióélet* című hetilap alapján. II. rész: 1932” című munkája szolgált (*Dohnányi Évkönyv* 2004). Az adatgyűjtemény szerkesztői feldolgozása során számos kérdés merült fel, ezek egy részére kísérletem meg kutatásaimmal választ adni. Külön köszönöm Szűcs Lászlónak, a Magyar Rádió Múzeum munkatársának, hogy nemcsak feltve ösztönözött *Rádióélet*-kötetét adta kölcsön, hanem rádiótörténeti ismeretei alapján számos részlet feltárásának fontosságára is felhívta figyelmemet. Munkámhoz Kiszely-Papp Deborah: „Dohnányi Ernő” című kismonográfiájának műjegyzékét használtam (*Magyar zeneszerzők* 17, szerk. Berlász Melinda, Budapest: Mágus Kiadó 2002, 37–30.) Dohnányi főiskolai tanítványairól lásd Kovács Ilona: „Dohnányi Ernő, a Zeneakadémia tanára (1916–19 és 1928–44).” *Dohnányi Évkönyv* 2002. Szerk. Sz. Farkas Márta. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet 2002.

² Beethoven-estje előtt írta a rádiós műsorújság: „Dohnányi zongorázik. Pénteken, 9.30 órakor, este. Rég nem ült már a mester a Stúdióban a zongora mellé. Betanít, vezényel, kamarazenél, főzeneigazgatói dolgait végzi, ami mind elvonja őt hangszerétől, grandiózus művészetének kiindulásától. Most aztán önálló műsorral egyszerre három Beethoven-alkotást muzsikál el szeretett rádióközönségének.” *Rádióélet* 1932.07.15. 1113. A Rádióban ilyen szonátaest kivételes eseménynek számított 1932-ben.

A zárójelben megadott opus-számok az eredeti Dohnányi-művekre utalnak. A mű címe mellett ^x a gramofon-adásokat jelöli, ezeket az adatokat az elemzésekben figyelmen kívül hagytam.³

Előadók	A Dohnányi-mű címe, opus-száma, az adás ideje 1932-ben
A M. Kir. Mária Terézia I. honvéddalozegred zenekara, ⁴ karmester: Fricsay Richárd ⁵	Nászkeringő ⁶ (Pierette fátyola) – 01.15. 9.15. Nászkeringő – 09.30. 9.15.
A M. Kir. Operaház tagjaiból alakult zenekar, ⁷ karmester: Dohnányi Ernő	Pierette fátyola szvitből (op. 18) öt tétel ⁸ – 03.25. 11.30. Pierette fátyola (op. 18), stúdióadás – 08.03. 21.00
A M. Kir. Operaház tagjaiból alakult zenekar, karmester: Dohnányi Ernő. Közreműködik Palotai Vilmos ⁹	Koncertstücek (op. 12) – 08.19. 21.15.
A M. Kir. Operaház tagjaiból alakult zenekar, karmester: Fleischer Antal ¹⁰	Ruralia hungarica (op. 32b) – 08.20. 8.00 után
A M. Kir. Operaház tagjaiból alakult zenekar, karmester: Fridl Frigyes ¹¹	Schubert–Dohnányi: Moments musicaux – 12.18. 11.15 után
A M. Kir. Operaház tagjaiból alakult kamarazenekar, ¹² karmester: Dohnányi Ernő. Közreműködik Székelyhidy Ferenc ¹³	Magyar karácsonyi énekek – 12.24. 17.45.
A M. Kir. Operaház tagjaiból alakult zenekar, karmester: Rékai Nándor ¹⁴ Közreműködik: Báthy Anna ¹⁵	A vajda tornya (op. 30) – Iva magánéneke – 09.12. 20.15.

³ A jegyzetekben nem adtam teljes életrajzokat, az 1932-es évre vonatkozó helyzetet és előzményeit kerestem. Mindegyik rádiós szereplőről közöltem születési évét, művészeti tanulmányainak adatait, 1930 körüli művészeti tevékenységét. A nevek jelentős részét csak *A Magyar Muzsika Könyvében* (a továbbiakban: *MMK*) találtam meg: „A XX. század zenéje Magyarországon” című lexikális fejezetben. Budapest, 1936, 337–524.

⁴ „A [katonazenekarok] a magyar városok zenei életében egyre jelentősebb szerephez jutnak, a zenekarok vezetői kiváló képzettségű muzsikusok. [...] 1904-ben Nyíry Sándor honvédelmi miniszter rendeletileg szabályozta a honvéddzenekar ügyét, ennek az üdvös rendeletnek következményeként alakult meg a legtöbb vidéki honvéddzenekar.” Major Ervin: „A magyar katonazene történetéhez”, in *MMK*, 106.

⁵ Fricsay Richárd (*1867) karmester, honvéd zeneigazgató. 1897–1914 Székesfehérvárott, utána Nagyváradon és Budapesten teljesített szolgálatot 1934-ig. Honvéddzenekarával külföldön is vendégszerepelt. *MMK*, 380.

⁶ A *Der Schleier der Pierrette* című pantomim zongorakivonata és könnyített zongorakivonata 1910-ben, a hat-tételes zenekari szvit 1911-ben jelent meg a Doblinger kiadónál. Kérdés, melyik kiadás szolgálhatott a katonazenekari átírat alapjául.

⁷ „A M. Kir. Operaház tagjaiból alakult zenekar Dohnányi Ernő vezénylete alatt évek óta a legmagasabbrendű műsorral áll a mikrofon elé. Ezek a koncertek mindig a legművészebb zenét képviselik a rádióban.” *Rádióélet* 1932, 1994. I. A Rádiónál „saját nagy zenekar alakítását szükségtelemmé teszi az operaházi zenekar foglalkoztatására vonatkozó megállapodás” – írta Hlatky Endre dr., a magyar rádió műsorigazgatója, in *MMK* 229.

⁸ Eredeti címe: *Stücke und Tänze für Orchester aus der Pantomime „der Schleier der Pierrette”*. A szvit is – mint a pantomim – a 18-as opus-számot kapta. Hat tételes. 1911 után jelent meg a Doblinger kiadónál.

⁹ Palotai Vilmos (*1906) gordonkaművész. A Zeneművészeti Főiskolán (a továbbiakban Főiskola) és a berlini Hochschule für Musikon tanult. 1929–32 a prágai német zeneakadémia tanára volt.

¹⁰ Fleischer Antal (*1891) karmester. 1917–39 az Operaház karmestere, 1919–35 a Nemzeti Zenede tanára volt.

¹¹ Fridl Frigyes (*1888) karmester. Zongorát és zeneszerzést (Herzfeld Viktor) tanult a Zeneakadémián. 1921-től a Városi Színház kamagya volt. 1926 után külföldön, 1928–31 Szegeden működött. 1931-ben Berlinbe szerződött, ahol filmzenék hangszerelésével foglalkozott. A Rádióban 1929-től vezényelt. (*Rádióélet* 1937).

¹² A kamarazenekar 1923-ban alakult Komor Vilmos vezetésével. 1925–28 között rendszeresen szerepelt a Rádióban. Molnár Imre cikke szerint (*MMK* 101) 1930-ig működött. Vélhető, hogy az Operaház tagjaiból alakult alkalmi kamarazenekar játszhatott.

¹³ Székelyhidy Ferenc (*1885) operaénekes (tenor), 1923-tól az Operaház örökös tagja.

¹⁴ Rékai Nándor (*1870) karmester. 1902-től volt az Operaház korrepetitora, 1910-től karmestere, 1927-től első karmestere.

¹⁵ Báthy Anna (*1901) operaénekes (szoprán). 1930-ban lett az Operaház tagja. *A vajda tornya* 1927-es felújításán Báthy nem vett még részt, Iva szerepét Marschalkó Rózsi játszotta.

Előadók	A Dohnányi-mű címe, opus-száma, az adás ideje 1932-ben
A M. Kir. Operaház tagjaiból alakult zenekar, karmester: Dohnányi Ernő. Közreműködik Budánovits Mária, Marschalkó Rózsi, Székelyhidy Ferenc, Szende Ferenc, Toronyi Gyula	A vajda tornya (op. 30) I. felvonásának második része és a II. felvonás – 09.26. 20.35.
A M. Kir. Operaház zenekara, karmester: Ferencsik János ¹⁶	Pierette fátyola (op. 18) ¹⁷ – 03.05. 19.30.
Az Állástalan Zenészek Szimfonikus Zenekara, ¹⁸ karmester: Melles Béla ¹⁹	Lakodalmi keringő, Pierette fátyola (op. 18, IV.) – 11.12. 9.15.
Backhaus, Wilhelm ²⁰ (zongora)	Naila-keringő ^x – 03.26. 9.15.
Berend szalonzenekar ²¹	Rapszódia (C, op. 11/3) – 07.04. 17.35. Rapszódia (C, op. 11/3) – 10.01. 19.15.
Bíróné Smatana Erzszi ²²	Capriccio (h, op. 2/4?) – 03.01. 12.05.
Budapesti Hangversenyzenekar, ²³ karmester: Komor Vilmos ²⁴	Keringő, Pierette fátyola (op. 18, szvit?) – 07.08. 20.35.
Budapesti Hangversenyzenekar, karmester: Unger Ernő ²⁵	Menuett, Pierette fátyola (op. 18, szvit V.) – 07.05. 22.15 után
Budapesti Hangversenyzenekar, karmester: Komor Vilmos	Ruralia hungarica (op. 32b) – 08.30. 20.00.

¹⁶ Ferencsik János (*1907) karmester. (MMK 377). A Zenedében orgona- és zeneszerzés szakon végzett (Sugár, Lajtha, Fleischer). 1927-ben az Operaház tagja, 1928 októberében a Nemzeti Zenede énekgyakorlat tanára lett, 1930–31 a bayreuth-i opera korrepetitora volt. A magyar rádióban rendszeresen vezényelt.

¹⁷ „Perc-operák” az Operaházban (*Rádióélet* 258. l.), közvetítés. A műsoron három kortárs zeneszerző rövid zenés színpadi műve szerepelt: Malipiero: *A hamis Arlekin*, három Milhaud-mű: *Az elrabolt Európa*, *A megszábadított Theseus*, *Az elhagyott Ariadne* és Dohnányi: *Pierette fátyola*.

¹⁸ Az Állástalan Zenészek Szimfonikus Zenekara „1935-ben alakult [ezek szerint téves adat] hivatalos, képzett, fiatal zenészekből Melles Béla vezetése alatt. A rádióban működik. A komolyabb és könnyebb zenét egyaránt kultiválja.” (MMK 97. l.)

¹⁹ Melles Béla (*1891) hegedűművész. Az operaházi zenekar hangversenymestere volt. M. kir. Operaház tagjaiból alakult zenekar rádiós Mozart-estjén 1932. május 27-én Mozart: *Symphonie concertante* szolistája volt (karmester Dohnányi Ernő, mélyhegedű Gáti István). Sávoly II, 693. szám, ebben a kötetben.

²⁰ Wilhelm Backhaus (*1884) német zongoraművész. 1899-ben d’Albert tanítványa volt. 1905-ben lett a manchesteri Royal College of Music tanára. Dohnányi abban évben egy szólóestet adott Manchesterben. Kovács Ilona: „Dohnányi Ernő zongoraművész pályájának első korszaka (1897–1920).” (Gépirat a Dohnányi Ernő Archivumban.)

²¹ Berend Endre (*1905) hegedűművész, karmagy. Hubay tanítványa a Főiskolán, a Városi Színház hangversenymestere (1920–26), a bergeni rádió zenei vezetője és karmestere (1920–30) volt. 1930-ban alapította a Berend szalon- és jazz-zenekart, mely gyakran szerepelt a rádióban. „A nagy szalonzenekar egy részlege az Ostende nagykávéházból szórakoztatja a rádióhallgatókat.” *Rádióélet* 1604.

²² B. Smatana Erzszi zenetanár. Duret Cecile tanítványa volt. Több hangversenyen működött közre (Zeneakadémia, Vigadó). A rádióknak fennállása óta gyakori szereplője volt. MMK A Székesfővárosi Zeneiskola tanára. Itthon és külföldön is koncertezik. *Rádióélet* 2048.

²³ A Budapesti Hangversenyzenekar alapítását 1930 májusában három fiatal művész, Eördögh János, Paul Tibor (*1909, klarinét), Schwáb Nándor (*1908, oboa) kezdeményezte. Hubay Jenő főigazgató pártfogolta létrehozását. Meszlényi Róbert titkár karmesternek Zsolt Nándort (*1887) javasolta. December 5-én a Zeneakadémián volt az első hangverseny. A zenekar kiváló karmesterekkel és szolistákkal lépett föl (B. Walter, E. Fischer, O. Klemperer, Ormándy J., R. Strauss, Szigeti J. stb.). A zenekar 1931 májusában szerepelt először a Rádióban, szeptember 1-jén a rádió igazgatósága szerződtette. (MMK 96–97).

²⁴ Komor Vilmos (*1895) karmester, 1920-tól az Operaház zenekarának bárcsása, 1921–28 a Filharmóniai Társaság főtíkára, 1928–32 a Városi Színház opera-karmestere volt. 1923-ban az Operaház tagjaiból kamarazenekart szervezett.

²⁵ Unger Ernő (*1900) karmester, a Főiskolán Szendy és Koessler növendéke volt. 1922-ben a Főiskola tanára, 1923-ban a Budapesti Hangversenyegyesület vezető karmagya lett; több fővárosi szimfonikus zenekar karmestereként dolgozott.

Előadók	A Dohnányi-mű címe, opus-száma, az adás ideje 1932-ben
Budapesti Hangversenyzenekar, karmester Zsolt Nándor ²⁶	Ruralia hungarica (op. 32b, II.) – 03.10. 20.15. ²⁷
Budapesti Hangversenyzenekar, karmester: Ábrányi Emil ²⁸	Keringő, Pierette fátyola (op. 18) – 08.07. 17.30.
Budapesti Koncert Szalonzenekar ²⁹	Nászkeringő (Pierette fátyola, op.18) – 05.31. 9.15. Keringő (op. 18) – 12.30. 18.00.
Ceglédi Wachs Rózsi ³⁰ (zongora)	Capriccio (op. 2/4 vagy op. 23/3) – 07.08. 9.15.
Chicago Symphony Orchestra, (karmester: Frederick Stock ³¹)	Szvit, (fisz, op. 19) ^x – 11.25. 19.45 után
Chicago Symphony Orchestra, karmester: Frederick Stock	Szvit, (fisz, op. 19) ^x – 05.31. 17.00.
Darré, Jeanne-Marie ³² (zongora)	Strauss–Dohnányi: Schatzwalzer ^x – 11.10. 17.00.
Dóczy Etelka ³³ (zongora)	Delibes–Dohnányi: Coppelia-keringő – 09.26. 9.15.
Dohnányi Ernő	Pastorale – 12.24. 17.45.
Faragó György ³⁴ (zongora)	Capriccio (h, op. 2/4) – 05.13. 12.05.
Farnadi Edith ³⁵ (zongora)	Strauss–Dohnányi: Schatzwalzer – 09.01. 17.25.
Filharmoniai Társaság, karmester: Dohnányi Ernő ³⁶	Szvit (fisz, op. 19) – 02.29. 19.40.
Filharmoniai Társaság, karmester: Dohnányi Ernő ³⁷	D-moll szimfónia (op. 9) ³⁸ – 11.21. 19.40.

²⁶ Zsolt Nándor (*1887) karmester és hegedűművész. Hubay és Koessler növendéke volt. 1908–09 a londoni Queen's Hall hangversenymestere, 1919-től a Főiskolán a hegedű tanszak és a zenekari gyakorlat tanára, 1930-tól a Budapesti Hangversenyzenekar vezetője volt.

²⁷ A „Tungram hangverseny” a budapesti, francia, osztrák, holland, spanyol és jugoszláv adóállomások közvetítésében március 10-én este 8 órakor volt a Főiskolán. Műsor: Weiner: Concertino, Erkel: La Grange-ária a Hunyadi László c. operából, Hubay: Balettzene az Álarc c. operából, Liszt: Magyar koronázási mise, Dohnányi: Ruralia hungarica II. tétel, Goldmark: Sulamith áriája a Sába királynője c. operából, Bartók: Első szvit, I. és V. tétel (*Rádióélet* 297.)

²⁸ Ábrányi Emil (1882) karnagy, zeneszerző, zongora- és orgonaművész. Koessler János és Thomán István tanítványa volt. Külföldön, majd 1911 óta Budapesten volt színházi karnagy (Operaház 1921-ig, 1921–26 Városi Színház). 1926-tól hangversenydirigens volt.

²⁹ A Budapesti Koncert Szalonzenekar 1931-től játszott a Rádióban. Stur István (*1896) szervezte és vezette, aki 1931-ig a Székesfővárosi Zenekar primhegedűse, azután a Budapesti Hangversenyzenekar tagja volt. *Rádióélet*, 1958, MMK 485.

³⁰ Wachs Rózsi zongoraművész. A Főiskolán 1930-ban végzett Székely Arnoldnál. Dániában, Stockholmban, Norvégiában, Svájcban koncertezett. A magyar és külföldi rádiók gyakori szereplője volt. (MMK 516). Összel skandináv turnéra ment. *Rádióélet* 1040.

³¹ Frederick Stock (1872–1942) német/amerikai brácsás és karmester 1905 óta volt a Chicago Symphony Orchestra vezető karmestere.

³² Jeanne-Marie Darré (*1905) francia zongoraművész. Többször vendégszerepelt Budapesten és a Rádióban is szólókoncerten és zenekari hangversenyen Dohnányi vezényletével.

³³ Muzsaji Dóczy Etelka (*1901) zongoraművész és operaénekes. A Főiskolán 1921–24 között Nagy Géza tanítványa volt. 1927/28-ban Holgermann Lauránál operaszakon tanult. (*Rádióélet* 1604., SzG.)

³⁴ Faragó György (*1913) zongoraművész, 1933–36-ban volt Dohnányi művészsképzés növendéke a Főiskolán. Kovács 2002, i. m. 59.

³⁵ Farnadi Edith (*1921) zongoraművész. Kilencévesen, 1930-ban lett a Főiskola növendéke; Bartók Béla, Székely Arnold és Weiner Leó tanítványa volt.

³⁶ Hangversenyközvetítés az Operaházból.

³⁷ Hangversenyközvetítés az Operaházból.

³⁸ „A műsor frissítése.” „Dohnányi keringőjét a »Pierette fátyolá«-ból körülbelül huszonötöször hallottuk a »Rádióélet« életbelépése óta, Fisz-moll szvitjét kétszer, de D-moll szimfóniáját egyszer sem.” *Rádióélet* 1932.07.08. 1066.

Előadók	A Dohnányi-mű címe, opus-száma, az adás ideje 1932-ben
Fischer Annie ³⁹ (zongora)	Rapszódia (C, op. 11/3) – 09.11. 18.45. Delibes–Dohnányi: Naila-kerिंगő – 09.11. 18.45.
G. Kiss Zsuzsa ⁴⁰ (zongora)	Rapszódia (C, op. 11/3) – 07.19. 18.45.
Gálné Singer Ibolyka ⁴¹ (hegedű), Polgár Tibor ⁴² (zongora)	Ruralia hungarica (op. 32c I.) – 10.12. 12.05.
Géczy Fazekas Klára ⁴³ (zongora)	Rapszódia (C, op. 11/3) – 12.09. 18.00.
Godowsky, Leopold ⁴⁴ (zongora)	Capriccio ^s – 07.15. 19.10.
Heimlich Lajos ⁴⁵ (zongora)	Változatok egy gyermekdalra (op. 25) – 09.21. 20.30.
Herz Lili ⁴⁶ (zongora)	Pastorale – 10.11. 19.00.
Jármer Lajos tanár (zongora) ⁴⁷	Rapszódia (C, op. 11/3) – 03.09. 20.15.
Kalix Jenő ⁴⁸ (zongora)	Capriccio (h, op. 2/4) – 08.28. 19.30.
Kármán Edit ⁴⁹ (zongora)	Schatzwalzer – 03.10. 9.15. Rapszódia (C, op. 11/3) – 12.07. 9.15. Konzertetűd (f, op. 28) – 12.07. 9.15.
Keleti Lili ⁵⁰ (zongora)	Konzertetűd (op. 28 no.?) 06.12. 20.50.

³⁹ Fischer Annie (*1914) zongoraművész 1930–32-ben volt Dohnányi növendéke a Főiskolán. Oklevélpályázati hangversenye 1932. június 8-án volt (Kovács 2002, i. m. 59, 63. l.). Ennek műsorát játszotta a Rádióban szeptember 9-én. Január 8-án Bach–Vivaldi négyzongorás koncertójának egyik közreműködője volt Földes Andor, Heimlich Lajos, Kilényi Ede, a háromzongorás koncertónak Petri Endre és Zeitinger Ernő társaságában, Mozart Esz-dúr kétfonóverseny művét játszotta Földessel, áprilisban Bach háromzongorás verseny művét Petrível és Földessel, májusban Beethoven Esz-dúr zongoraversenyének szólóját. Valamennyi partnere Dohnányi művészkepzős növendéke volt, és mindegyik alkalommal Dohnányi vezényelt. Az első kettő a Filharmóniai Társaság hangversenye, a harmadik főiskolai koncert volt.

⁴⁰ G. Kiss Zsuzsa zongoraművész. 1916–18 között Dohnányi növendéke, 1921–33 a berlini Klindworth–Scharwenka Conservatorium tanára volt. *MMK* 419, Kovács 2002, i. m. 59.

⁴¹ Singer Ibolyka (*1904, dr. Gál Dezső operaénekes felesége) hegedűművész. Kilencévesen került a Zeneakadémiára. A Rádióban gyakori szereplő. *Rádióélet* 1706. 1913/14 és 1922/23 között hegedűt tanult a Főiskolán, tanárai Bloch József, Kemény Rezső és Mambriny Gyula (SzG).

⁴² Polgár Tibor (*1901) zeneszerző, a rádió karnagya. A Nemzeti Zenedében (Lajtha) és a Főiskolán (Kodály és Siklós) végzett zeneszerzést. A hazai rádiózás kezdete óta a stúdióban működött mint karmester, zeneszerző és zongorakísérő.

⁴³ Géczy Fazekas Klára zongoraművész a Főiskolán Szendy Árpád növendéke volt. Liszt-ösztöndíjat nyert. Manén Juannal koncertezett. A rádióban többször szerepelt. *Rádióélet* 2096

⁴⁴ Leopold Godowsky (*1870) lengyel/amerikai zongoraművész. A 20. század elejétől az Egyesült Államokban élt, 1909–14 a bécsi konzervatórium mesteriskoláját vezette.

⁴⁵ Heimlich/Hernádi Lajos (*1906) zongoraművész. A Főiskolán Bartók, Berlinben Schnabel, 1928–30 Dohnányi művészkepzős növendéke. Kovács 2002, i. m. 59. 1929-től koncertezett itthon és külföldön. A Fischer Annie-nál említett koncert után áprilisban Brahms B-dúr zongoraversenyének szólójaként szerepelt a Rádió műsorán.

⁴⁶ Herz Lili (*1909) zongoraművész. A Főiskolán Nagy Géza tanítványa volt. 1832-ben a varsói Chopin-verseny döntőse volt. *Rádióélet* 934.

⁴⁷ Jármer Lajos (*1896) zenetanár, a Főiskolán zongoraszakon szerzett oklevelet (*MMK*). Valószínűleg a Vakok Intézetében tanított.

⁴⁸ „Kalix Jenő zongoraművész a fiatal muzikusnemzedék ama tagjai közé tartozik, akik külföldi elhelyezkedés révén értékesítik tehetségüket. Figyelemre méltó művészi készsége sokoldalú: Bach, Schubert–Liszt, Chopin–Liszt, Schumann–Liszt és Dohnányi zongoraműveinek a tolmácsolására minden adottsága megvan.” 1932-ben a prágai Zeneakadémia zongoratanácsának tanára volt. *Rádióélet*, 1409. Az 1920/21 és 1921/22-es tanévben Siklós Albert zeneszerzés növendéke volt (SzG).

⁴⁹ Kármán Edit (*1912) 1932-ben a Főiskola tanárképzőjének másodéves növendéke volt. Tanára Hegyi Emánuel. A Stúdióban többször szerepelt. *Rádióélet* 2090. l. 1928–32 között volt főiskolai hallgató (SzG).

⁵⁰ Keleti Lili (*1901) „a fiatal zongoraművészgárda egyik legkiválóbb tagja. A Főiskolán szerzett diplomát, utána Párizsban tanult tovább. Európa-szerte koncertezett. (*Rádióélet* 882). Előkészítő és akadémiai tanfolyamot végzett Székely Arnoldnál az 1913/14–1919/20 tanévekben (SzG).

Előadók	A Dohnányi-mű címe, opus-száma, az adás ideje 1932-ben
Keller Erzsébet ⁵¹ (zongora)	Capriccio (h, op. 2/4) – 08.09. 18.40. Delibes–Dohnányi: Coppelia keringő – 12.27. 17.10.
Kreisler, Fritz ⁵² (hegedű)	Ruralia hungarica (op. 32c) ^x – 11.10. 16.00.
Magyar Női Zongorakvintett. ⁵³ Tagjai: Ragyóczy Jolán, Szathmáry Margit, Puky Rózsai, Nagy Ilonka, Kötsky Jolán	Zongoraötös (c, op. 1) – 01.27. 16.00.
Magyar Vonóshármas ⁵⁴ (Országh Tivadar, Salgó Sándor, Friss Antal)	Serenade (op. 10) – 08.10. 22.15.
Mándits-szalózenekar ⁵⁵	Nászkerülő (Pierette fátyola, op. 18) – 03.10. 19.10.
Matuska Miklós ⁵⁶ (ének), zongorán kísér: Kósa György ⁵⁷	Morgengrauen (Winterreigen, op. 13/9) – 06.25. 19.30.
Meggyessy Ilonka ^x (zongora)	Strauss–Dohnányi: Denevér-keringő – 11.25. 9.15
Melles Magyar vonósnégyes ⁵⁸	Vonósnégyes (A, op. 7) – 03.03. 22.20.
Molnár Boriska ⁵⁹ (zongora)	Induló (Humoresken, op. 17/1) – 11.08. 9.15.
Molnár Imre dr. ⁶⁰ (ének), zongorán kísér: Kósa György	Magyar népdalok 3., 7. – 06.24. 20.00.

⁵¹ Keller Erzsébet 1933-ban zongoratanári oklevelet nyert a Főiskolán. Tanára Nagy Géza volt. Többször szerepelt a kassai rádióban. *MMK* 414.

⁵² Fritz Kreisler (*1875) osztrák hegedűművész. 1900-ban és 1901-ben az Egyesült Államokban, 1902-ben londoni koncerteken volt Dohnányi szonátapartner (Kovács I.: „Dohnányi Ernő zongoraművészi pályájának első korszaka”, „Kamarapartnernek” fejezet). Az 1932-es novemberi adás „Rózsavölgyi gramofónhangverseny” volt. *Rádióélet* 1932.11.04., 1901. „Különösen Dohnányi *Ruralia hungaricájának* hegedűátíratát nagyon szeretem; játszom mindenütt hangversenyeimen, már gramofónba is játszottam”. „Fritz Kreisler a magyar zenéről.” *Muzsika* 1930. II. évf. 1–2. sz. 45. A *Ruralia hungarica* hegedű–zongora változatának eddig ismert első felvétele Carl Lamsonnal készült; 1936-os kiadás (Gramophone G-DA 1148/9). Kiszely-Papp Deborah: „Dohnányi Ernő diszkográfia”, in *Dohnányi Évkönyv* 2002, 178.

⁵³ A Magyar Női Zongorakvintett 1929–34 között koncertezett itthon és külföldön. Ragyóczy Jolánról lásd a 69. jegyzetet. Szathmáry Margitról nincs adat. Puky Rózsai hegedűművész Kemény Rezsónél diplomázott 1930-ban. Nagy Ilonka hegedűtanári oklevelet nyert 1929-ben. Kötsky Jolán gordonkaművész (*1910) Budapesten és a berlini főiskolán Hugo Beckernél tanult.

⁵⁴ A Magyar Vonóshármas 1932–34 között működött. Országh Tivadar (*1901) hegedűművész, 1929-től a Főiskola tanára alapította. Salgó Sándor (*1909) hegedűművész Hubay Jenő tanítványa, a Filharmoniai Társaság tagja volt. Friss Antal (*1897) gordonkaművész Budapesten és Berlinben tanult. 1922–31 a Városi Színház szológordonkása, 1922-től a Nemzeti Zenede tanára volt.

⁵⁵ Mándits Györgyi szalon- és jazz-zenekar vezető. Thomán Istvánnal végzett a Zeneakadémián. 1923-ban a New York kávéházban működő szalonötös tagja volt. 1925-ben önálló zenekart szervezett, amellyel 1934-ig a főváros legnívósabb helyein működött. A rádióban rendszeresen szerepelt. Több mint 400 közvetítése volt. *MMK*. Első hegedűse, Pichler Róbert szintén Zeneakadémiát végzett. Szaxofonosuk egyetemes zenevirtuóz volt, neve nem ismert. *Rádióélet* 737.

⁵⁶ Matuska Miklós „a legképzettebb és legintelligensebb ének művészeink közül való. Nálunk tanult. Főként dal- és oratóriuménekes. Hangja meleg, kiművelt bariton. Többször szerepelt rádiókban.” *Rádióélet* 1932, 947.

⁵⁷ Kósa György (*1897) zongoraművész, zeneszerző. A Főiskolán 1916–18 között Dohnányi tanítványa (Kovács 2002, i. m. 59. l.), 1916–17-ben az Operaház korrepetitora, 1927-től a Főiskola tanára volt. 1917-től koncertezett.

⁵⁸ Melles Béla hegedűművész kvartettjét 1922-ben alapította; a Melles Magyar Vonósnégyes tagjai: Banda Márton, Gáti István (*1900), Scholz János (*1903). A kvartett Milánóban, Frankfurtban és Salzburgban vendégszerepelt. Tagjai játszották Dohnányival Paul Juon Zongoranégyesének rádiós bemutatóját 1932. szeptember 30-án. Sávoly II, i. m. 795. sz.

⁵⁹ Molnár Boriska (*1911) zongoraművész. Budapesten született, 1932-ben Nagyváradon élt. A Főiskolán és a bécsi Akadémián tanult. Műsorán leggyakrabban Chopin, Schubert és Dohnányi művei szerepelnek. *Rádióélet* 1895.1. Az 1929/30-as tanévben az első akadémiai tanfolyamot végezte Nagy Gézával (SzG).

⁶⁰ Molnár Imre (*1888) énekes, 1922–33 a Nemzeti Zenede tanára volt.

Előadók	A Dohnányi-mű címe, opus-száma, az adás ideje 1932-ben
Neogrády Keleti Magda ⁶¹ (zongora)	Rapszódia (g, op. 11/1) – 06.24. 12.05.
Országos Postászenekar, ⁶² karmester: ifj. Roubal Vilmos ⁶³	Ruralia hungarica (op. 32b, I.) – 03.12. 9.15. Lakodalmi keringő (Pierette fátyola, op. 18) – 05.09. 9.15. Ruralia hungarica (op. 32b, I.) – 06.16. 17.00. Ruralia hungarica (op. 32b, I.) – 07.02. 9.15. Lakodalmi keringő (op. 18) – 08.23. 17.30. Ruralia hungarica (op. 32b, I.) – 10.09. 16.30.
Pázmán György ⁶⁴ (zongora)	Capriccio (f, op. 28/6) – 07.22. 12.05
Pintér Alice ⁶⁵ (zongora)	Toccatto (op. 17/2) – 09.16. 17.30
Rádió házikvintett ⁶⁵	Aratóünnep, Ruralia hungarica – 08.01. 17.00. Gyermekjelenet, Ruralia hungarica – 08.05. 12.05. Falusi kép, Ruralia hungarica – 08.09. 12.05. Vonósnégyes (A, op. 7, I.) – 12.30. 12.05.
Rádió házikvartett	Vonósnégyes (op. 7, Allegretto) – 02.03. 12.05. Vonóskvintett (op. I, III.) – 02.23. 12.05. Serenade (op. 10, II–III.) – 04.14. 12.05. Induló (Humoresken, op. 17/1) – 07.07. 12.05. Vonósnégyes (A, op. 7, Allegretto) – 07.28. 12.05. Serenade (op. 10, Változatok, Induló) – 09.05. 12.05.
Rádió szalonzenekar, ⁶⁶ karmester: Bertha István ⁶⁷	Nászkeringő (Pierette fátyola, op. 18) – 05.17. 12.05. Ruralia hungarica: Magyar gyermekjelenet, Aratóünnep – 06.03. 17.30. Ruralia hungarica (op. 32b, III., V.) – 08.25. 17.45. Ruralia hungarica (op. 32b, „tánczene”) – 09.27. 18.40.
Rádiózenekar ⁶⁸	Ruralia hungarica (op. 32b) – 09.27. 18.40.
Ragyóczy Jolán ⁶⁹ (zongora), Bodó Endre (hegedű)	Ruralia hungarica (op. 32c, I.) – 07.12. 9.15.

⁶¹ Neogrády Keleti Magda zongoraművész. A Főiskolán Székely Arnold növendéke volt. Tanárként dolgozott, többször szerepelt a Rádióban (MMK 474).

⁶² A Postás Zenekar a 20. század elején alakult. Karmagya volt Kraul Ferenc és Roubal/Rubányi Vilmos. MMK 103. Kraul nevéhez fűződik alapítása, a szervezés és betanítás munkája. Roubal 1931-ben vette át a vezetést, a zenekar tizenöt taggal bővült, új hangszereket kapott és megkezdődött rádiós szereplése (Rádióélet 1932, 1037.) Újjászervezése után az Országos Postászenekar nevet viselte.

⁶³ Roubal/Rubányi Vilmos ifj. (*1905) karmester. 1931-től átszervezte és vezette az Országos Postászenekart, amely vezetése mellett gyakori szereplője volt a Rádióknak. MMK 472–473.

⁶⁴ Pázmán György (*1913) zongoraművész, zeneszerző. Székely Arnold, Dohnányi (1932–35) és Siklós Albert tanítványa volt. Tanári oklevelét 1930-ban, a művészi 1935-ben nyerte el. MMK 459, Kovács 2002, i. m. 59.

⁶⁵ Tagjai: Waldbauer Imre, Hannover György, Temesváry János, Kerpely Jenő és Polgár Tibor.

⁶⁶ Bertha István szalonzenekara. 1929–31-ben az Országos Tiszti Kaszinó szalonzenekaraként szerepelt a Rádióban, azután Bertha István szalonzenekar, 1932-től pedig a Rádió állandó szalonzenekara lett.

⁶⁷ Bertha István (*1884) karmester, zeneszerző. A Zeneakadémián Bellovics, Aggházy, Koessler tanítványa volt. Budapesten színházi karmagyként, majd öt évig a zürichi Stadttheaterban dolgozott. Az 1930-as években a Nemzeti Színház karmagya volt és vezette a rádió szalonzenekarát. MMK 351.

⁶⁸ A Rádióknak 1932-ben nem volt saját zenekara. „Ismét kísért az állandó rádiózenekar felállításának gondolata, noha számos külföldi nagy rádió éppen most kénytelen állandó nagy zenekarát felosztatni és a mi módszerünket követve, a helyi filharmonikusokat meg az operai zenekart játszani. Szembe helyezkedhetünk most ezzel az általános iránnyal? – Nem. Állandó rádiózenekarnak egyelőre nincs meg a lehetősége nálunk. Ehhez nagyon sok pénz kell, mi most nem bírnók el a költségeit.” Kilián Zoltán: „Rádiózene – rádiózenészek. Dohnányi Ernő dr. zenefőigazgató a rádió aktuális zenei kérdéseiről.” Rádióélet 1932.01.01., 3.

⁶⁹ Ragyóczy Jolán (Hannig Pálné) zongoraművész, a Baár-Madas ref. leánylíceum zongoratanára. A Főiskolán Hegyi Emánuel és Stefániai Imre növendékeként 1930-ban szerzett diplomát. A Magyar Női Zongorakvintettel koncertezett. 1929 óta szerepelt a Rádióban (MMK 468, Rádióélet 1079.).

Előadók	A Dohnányi-mű címe, opus-száma, az adás ideje 1932-ben
Szatmári Tibor ⁷⁰ (zongora)	Ruralia hungarica (op. 32a), Schubert–Dohnányi: Valse noble – 05.07. 19.35.
Szervánszky szalonzenekar ⁷¹	Gyermekjelenet, Ruralia hungarica – 09.12. 9.15. Gyermekjelenet, Ruralia hungarica – 10.07. 12.05.
Vidner Lili ⁷² (zongora)	Ruralia hungarica (op. 32a, II. g.) – 04.25. 17.00.
Vinczéné Kraus Ilonka ⁷³ (zongora)	Pastorale – 04.07. 17.30.
Virány szalonzenekar ⁷⁴	Falusi kép, Ruralia hungarica – 03.06. 15.45 után Gyermekjelenet, Ruralia hungarica – 06.24. 18.45. Aratóünnep, Ruralia hungarica – 07.17. 15.45. Rapszódia (C, op. 11/3) – 08.21. 17.00.
Waldbauer–Kerpely-vonósnégyes ⁷⁵	II. vonósnégyes (Desz, op. 15) – 03.16. 22.15.
Zala Lili ⁷⁶ (zongora)	Delibes–Dohnányi: Coppelia, keringő – 09.19. 17.30.
Závodszy Zoltán ⁷⁷ (ének), zongorán kísér: Polgár Tibor	Talabér dala A vajda tornya című operából (op. 30) – 04.18. 18.30.
Zsigmondy Gábor ⁷⁸ (zongora)	Koncertetűd (f, op. 28/6) – 07.26. 17.30.

Tekintélyes tehát a Rádióban 1932-ben előadott Dohnányi-művek mennyisége. Hasonló felmérésről nincs tudomásom, de talán feltételezhető, hogy kevés kortárs magyar zeneszerző örülhetett művei hasonló számú rádióadásának. De vajon Dohnányi igazán örülhetett?

Játszott műveinek többsége 1910 előtt készült, a 19-es opuszig. Az 1910-es éveket reprezentálja az op. 25 *Variációk egy gyermekdalra* és a hatodik koncertetűd az

⁷⁰ Szatmári Tibor (*1894) zongoraművész. A Főiskolán Szendy Árpád növendéke volt. 1924-től a Nemzeti Zenedében, később a Fodor zeneiskolában tanított. 1932. november 17-én Dohnányi vezényletével és az Operaház tagjaiból alakult zenekarral Beethoven C-dúr zongoraversenyét játszotta. *Rádióélet*, 1949.

⁷¹ A Szervánszky szalonzenekart a Szervánszky-kvartett és Tomcsik Jenő, Kodály zeneszerző növendéke alapította és vezényelte. A zenekar tagjai főként a Főiskola növendékei: Stanczer János zongorista, Fantó Bertalan, a Király Színház első fuvalása, Mayer Sándor trombitás, Máté Áron János klarinétos, Roubál Antal nagybőgős és Szervánszky Endre harmóniumos, szintén a Zeneművészeti Főiskola növendéke. *Rádióélet* 795.

⁷² Vidner Lili (*1912) zongoraművész. Keéri-Szántó Imre és Kerntler Jenő növendéke volt a Zeneművészeti Főiskolán. 1920-ban lépett fel először, Mozart D-moll zongoraversenyét játszotta a Zeneakadémián. A rádióban többször adott önálló hangversenyt. *Rádióélet* 548.

⁷³ Kraus Ilonka (*1902.) 1915/16–1922/23 tanévekben a Zeneművészeti Főiskolán Laub István, a művészképzőben Szendy Árpád, a tanárképzőben Székely Arnold növendéke volt. A Magyar Trióval (Molnár Alice, Vincze László) koncertezett. Október 28-án a trió működött közre Dohnányi vezényletével a Beethoven Hármásverseny előadásában. *Rádióélet* 1808.

⁷⁴ Virány László (*1905) zeneszerző, karnagy, jogszigorló, a Zeneművészeti Főiskolán Szatmári Tibor növendéke. 12 tagú szalonzenekara 1932-től a rádió állandó szereplője volt. *MMK* 515. A zenekar 1931-ben alakult meg; minden tagja főiskolát végzett zenész, számos külföldi városban és rádióban sikerrel játszott. Egy készülő magyar hangosfilmben is szerepelni fog. *Rádióélet* 1932, 977.

⁷⁵ A Waldbauer–Kerpely-vonósnégyessel Dohnányi 1918-tól játszott kamaraműveket. (Kovács I.: „Dohnányi Ernő zongoraművész pályájának első korszaka”, „Kamarapartnernek” fejezet.) Opusz 33-as vonósnégyesét (1927) Dohnányi a Waldbauer–Kerpely vonósnégyesnek ajánlotta.

⁷⁶ Zala Lili (*1907) zongoraművész, 1916/17–1945/25 között tanult a Zeneművészeti Főiskolán, tanárai Nagy Géza és Székely Arnold (SzG) volt.

⁷⁷ Závodszy Zoltán (*1892) operaénekes (tenor) 1921 óta volt az Operaház tagja. *A vajda tornya* 1927-es felújításán nem énekelt, Talabér szerepét akkor Pilinszky Zsigmond játszotta.

⁷⁸ Zsigmondy Gábor (*1886) Bécsben és Budapesten tanult. Művészi oklevelet szerzett. Telmányival és Csukával koncertezett. 1915–22 a Fodor Zeneiskolának és a Nemzeti Zenedének volt tanára. 1922–30 Mexikóban és az Egyesült Államokban koncertezett, Észak-Karolinában a Catawba-College zenei igazgatója, és a minneapolis-i zeneiskola művészképzőjének tanára volt. *Rádióélet* 1932, 1175. Bartóknál 1903–1910 között, Szendy Árpád művészképzőjében az 1913/14 és 1914/15-ös tanévekben tanult (SzG).

op. 28-ból, az 1920-as éveket két ária *A vajda tornya* című operából, a *Nailakeringő* kivételével az átiratok, a *Pastorale*, valamint a *Ruralia hungarica*, minden változatban. Az 1930-as évekből csak a *Magyar karácsonyi énekek* került adásra. Örvendetesnek értékelhető, hogy nem merültek feledésbe a húsz–harminc évvel korábbi alkotások, de úgy látszik, nem váltak a repertoár részévé az újabb nagyobb igényű kompozíciók: az *Ünnepi nyitány* (op. 31), a *Harmadik vonósnégyes* (op. 33), a *Szegedi Mise* (op. 35)

Másik sajátosság, hogy ciklikus, több tételes vagy több részes opuszok általában nem egészükben kerültek adásba, hanem tetszőlegesen megválasztott részleteikben. Kivétel összesen a *C-moll kvintett*, az első és második *Vonósnégyes*, a *D-moll szimfónia*, a *Pierette fátyola* (pantomim, ill. szvit), a *Fisz-moll szvit*, a *Változatok egy gyermekdalra*, a *Ruralia hungarica* zenekari, zongora és hegedű–zongora változatban is és a *Magyar karácsonyi énekek*. A teljes művek egyszer-egyszer, némelyek kétszer hangzottak el. Általánosabb volt a népszerű, dallamos, rövid, néhány perces (a hallgatót nem fárasztó) tételek sokszoros ismétlődése. A rádióban gyakorta felhangzó rapszódíák, etűdök, capricciók, keringők színes kavalkádja a romantika és későromantika iránt érzett nosztalgia jegyében festett vonzó, de az eredetitől, a valóságostól különböző Dohnányi-képet a kor rádióhallgatója számára.

Könnyűzene *contra* komolyzene

„De élesebbek lettek a határok és követelőbbek az igények.

Mert jött a rádió. A találmánycsoda, melynek anyaga a hang s a hangművészet.”⁷⁹

1932 januárjában a Rádió mindössze működésének hetedik évét kezdte meg. 338.000 előfizetője napi 8 fillért fizetett. A műsor reggel negyed tízkor kezdődött és általában éjfélig tartott. A műsorok többsége élő adás volt, a gramofonzene aránya általában nem érte el a tíz százalékot. Napi 8 filléréért azonban minden hallgató saját igényeinek kielégítését várta reggeltől estig a Rádió műsoraitól. Példátlan mértékben bővült a közönség köre – hol volt 1932 előtt naponta háromszáz ezer hangversenyhallgató?

A *Rádióélet* minden számának visszatérő témája lett a komolyzene, az opera- és hangversenyközvetítések támadása, a könnyűzene követelése a rádióhallgatóság részéről. A Rádió elvileg ellenállt:

Azon már a legelső rádió-jogszabály megállapításakor túl volt a magyar büszkeség és nemzeti öntudat, hogy a rádió csak szórakoztató intézmény. [...] Nem kérem, a rádió nem országos arányú, nemzeti alapon megszervezett kabaré és az nem is lesz soha sehol a világon.⁸⁰

A gyakorlatban azonban kénytelen volt engedményeket tenni. Dohnányi, aki 1930-tól dolgozott a Rádió Zenei Tanácsában és 1931-től főzeneigazgatói tiszt-

⁷⁹ Arady Pál dr.: „Hogyan neveljen rá a jó zenére a rádió?” *Rádióélet*, 1932, 870.

⁸⁰ Kilián Zoltán: „A magyar büszkeség és a rádió.” *Rádióélet* 1932, 586.

séget⁸¹ is vállalt, így foglalt állást az érzékeny, a Rádió létét és a közönség igényeit egyképpen érintő, fontos kérdésben:

általában is könnyebbé tesszük a zenei műsort. Könnyebbé tesszük olyan formában, hogy értékes műveket adunk, de dallamosakat, amelyek közel jutnak majd a hallgatóság zeneileg kevésbé képzett rétegeihez is.⁸²

„Szabad-e a rádióhallgatót nevelni?” – című cikkében Kilián Zoltán a *Rádióélet* szerkesztője Pozsony vármegye volt szolgabírájának olvasói levelét idézte, majd válaszul a Rádió állásfoglalását közölte:

– Eltekintve attól, hogy szerény nézetem szerint nem lehet célja és rendeltetése a rádióknak, hogy a publikumot zeneileg mintegy kiképezze s tegye ezt mindenáron, mint egy szigorú szülő a neveletlen gyermekkel, bármennyire is kapálódzik ellene, rá akarja szorítani a klasszikus, ismétlem, a nehéz klasszikus zene ismeretére. A rádióknak egyik igen üdvös mellékhatása, vagy ideális vezetőség mellett (mint ahogy úgy is van) egyik mellékcélja lehet a publikum ízlésének emelése minden téren, természetesen zenei téren is. – A rádióműsor a közönség érdekei alapján készül. A közönség nem egyöntetű. A sokféle közönség kívánságaiból alakul ki az az eredőerő, melynek mentén a műsorszerkesztés halad. A magyar zeneművészet legnagyobb mai embereit a műsorszerkesztésből kizárni nem lehet, mert hiszen lassanként az egész zeneélet a rádióba szorul. Ha a nagy muzikusok túlmentek hangversenyeikkel a ma megfelelő határon, a hallgatók vissza fogják szorítani őket. Most, mint ez a levél is mutatja, a komoly zenének csakugyan vissza kell vonni előretolt hadállásait, a támadás egyre erősebb. [*Rádióélet* 825.]

Ugyancsak szerkesztői levél (ez alkalommal vidéki plébános levelére válaszul) jelezte a könnyű és komoly zene között feszülő ellentét (a „dúr–moll háború”) feloldásának mindkét részről óhajtott igényét:

Azt veszem ki plébános úr szavaiból, hogy az egészen könnyű meg a komoly zene között óhajtának valami módszeres, ügyes átmenetsorozat. – Erre van szükség, a vidék ezt kívánja. Hogy ne szakadjunk el a rádiótól, mely nélkül nem tudunk élni. – A rádió sem önök nélkül.⁸³

Az átmenet megvalósításának módszerét és első eredményeit a *Rádióélet* teljes 1932-es évfolyamának műsorai reprezentálják. Zenekari hangversenyeket a Rádió csaknem kivétel nélkül esti időben, külső helyszínről, a komolyzene hagyományos hangversenytermeiből sugárzott, operákat csak az Operaházból. Komolyzenei műveket egészükben ritkán tűzött műsorára: olyan tételeket, számokat, részleteket adott – három–öt percnél nem hosszabb időtartamban –, melyek igényességük mellett is számot tarthattak a mindenható rádióközönség figyelmére.

A Rádió nehezen kitölthető műsoridejének és a könnyűzenét követelő közönségigénynek egyik első áldozata lett a *Ruralia hungarica*. Márciusi előadása alkalomból a rádiós újság így jellemezte:

⁸¹ „Újabb fejlődés előtt a magyar rádió. Szóts Ernő [igazgató] mindenekelőtt bejelentette, hogy a rádió zenei vezetésére sikerült Dohnányi Ernő dr-t megnyerni, akinek európai hírneve biztosíték arra, hogy a budapesti Stúdió zenei műsorszámait a legteljesebb és leghozzáértőbb előkészítés után kerülnek a nagyközönség elé. Dohnányi Ernő dr. főleg a rádió komoly zenei és zenekari műsorszámainak irányításában vesz részt és főzeneigazgatói minőségben maga is sűrűn vezényel majd mikrofon előtt.” *Rádióélet* 1931. február, 246.

⁸² „Dohnányi Ernő a filharmonikusok új évadjáról és a rádiózene könnyítéséről.” *Rádióélet* 1932, 1781.

⁸³ Kilián Zoltán: „A könnyű és komoly zene között.” *Rádióélet* 1932, 733.

Dohnányi Ernő zenekari művei közül a legnagyobb magyar művészeti kitüntetéssel, a Kisfaludy-Társaság Greguss-díjával jutalmazott *Ruralia Hungarica* című zenekari szvit áll műsoron. A magyar falusi hangulatoknak mesteri költeményét jól ismeri már a rádióból a közönségünk. Őt tételének mindenike örök kincse a magyar zeneművészetnek. Az első mélabús magyar ének, a második falusi mulatozás széles jókedvét érzékíti meg, a harmadik füzértánc, a negyedik bánatos dal s az ötödik egy gyorsmenetű téma nyolc mesteri változata.⁸⁴

A „magyar falusi hangulatok mesteri költeményévé”, „mélabús magyar ének-ké” emelt (vagy degradált) kompozíció egyes tételei ebben az évben a leggyakrabban játszott rádiós Dohnányi-zenévé lettek.

Hasonló sors jutott a *Pierette fátyla* pantomimból kiemelt tánctételeknek is. Keringőjének népszerűsége jól példázza, milyen félreértéseket, jelentésváltozásokat vagy akár torzulásokat eredményezhet a drámai műből önkényesen kiszakított tétel előadása.

Az idők folyamán például a *Pierette fátyla*nak egyetlen részlete, az első és második képet összekötő keringő vált „slágerré”. Muzsikusok gyakran róják fel Dohnányinak, hogy ez a valcer határozottan triviális. Nem is tudják, mennyire igazuk van: Dohnányi nem kevesebb, mint négy valcert komponált erre a helyre, mielőtt a szóban forgó változat megszületett. A korábbiakat mind elvetette, mert egyik sem volt *eléggé* triviális. Az első kép Pierrot öngyilkosságával zárul; Pierette – akinek szintén ki kellett volna innia a méregpoharat, de aki az utolsó pillanatban meghátrált – döbbenetben áll a holttest felett és végül rémülten elrohan. Az ezt követő kép vidám báli jelenettel kezdődik: Pierette mit sem sejtő vőlegénye a násznéppel iddoggál és menyasszonyát várja, emelkedett hangulatban. Ezt a két világot köti össze a valcer és, az első kép dőbbenetébe robbanva, szinte hátorzongatóan drámai hatást kelt.⁸⁵

A *C-dúr zongorarapszódia*, a 11. opusz harmadik száma 1904 óta, keletkezésének évétől szerepelt Dohnányi repertoárján. A szerző leggyakrabban az opusz négy rapszodiáját együtt játszotta, de 1909-től mind gyakrabban került műsorára csak a harmadik szám. A Rádióban 1926-tól játszották. A teljes opusz viszont 1932 előtt egyetlen egyszer szólalt meg a Rádióban, a komponista előadásában, 1930-ban. Ekkor már a *C-dúr rapszódia* más előadók interpretálásában – a keringők és capricciók mellett – a legnépszerűbb Dohnányi zongoramű lett: 1930-ban és 1931-ben a Rádió tizenegyszer, illetve tízszer adta műsorba és az opusz legnépszerűbb száma maradt 1932-ben is. Nem véletlen, hogy a *C-dúr rapszódia* is korán a szalonzene-karok műsorára, a feldolgozásra érdemes művek listájára került:

Nincs zenekarra feldolgozott magyar zeneművünk elég. [...] számtalan érdemes magyar szerzemény igénytelen zongorakivonatokban esztendőnkig hever a kiadók kriptáiban várva a feltámadást. Kiknek a munkái értek ilyen sorsot? – A legjobbak sem kivételek. Így Siklós Albert, Dohnányi, Hubay, Stefániai, Szabados, Zsolt Nándor és számos régi és új zeneszerző sok-sok szép műve marad ismeretlen és nem kerülhet a rádió révén napfényre, mert nincs zenekarra hangszerelve. Mi volna a teendő? A rádióban szereplő karnagyok fokozott munkája kell. A sült galambot nem lehet várni.⁸⁶

⁸⁴ *Rádióélet*, 1932.03.06., 292.

⁸⁵ Vázsonyi, i. m. 321.

⁸⁶ Bertha István nyilatkozata a *Rádióéletben*, 1932.07.29., 1209.

Szalonzenekarok

A szalonzenekarok a 19. században és a 20. század elején már úgyszólván mindenütt felkelhetők, de a zeneművészet és zenetörténet szempontjából semmi jelentőséggel nem bírnak. Slágereket, vizenyős szentimentális dalokat találunk műsoraikon, amelyeknek előadása is nélkülözi a szükséges művészi színvonalat.

Nagy fordulatot jelent azonban ezen a téren a rádió megjelenése, amely szükségszerűen az egész világon mindenütt elsősorban rengeteg könnyűzenét fogyaszt és a hallgatók kiszolgálásában bizonyos felelősséggel kénytelen a művészi színvonalat megtartani, sőt ezt fokozni a lehetőség szerint. Ennek eredménye az a föllendülés, amely az újabb szalonzenei irodalmat jellemzi. A teljesen könnyű faktúrájú táncdarabok és szentimentális mellékízü chansonok mellett egészséges és tartalmas művek jelennek meg az új literatúrában művészi hangszerelésekben, az előadóktól sok tudást és technikát követelve. Az új lehetőségek kiváló muzsikusokat is vonzanak és az utóbbi idő rádióműsorai tanúskodnak amellett, hogy ezen a téren óriási a művészi fejlődési lehetőség.

Eddig háromféle szalonzenei összeállítás volt a leggyakoribb: a bécsi, a berlini és a francia típus. A bécsi: zongora-trió, kvartett vagy kvintett ütővel; a berlini: zongora, harmónium, viol I. II., viola, cello, basso, flöte, oboe, clar, cornette, posaun, ütő; a francia: ugyanaz mint a berlini, de a harmónium ad libitum (tetszés szerint), tehát nem kötelező.

Az európai nagy kiadók ma már az összes klasszikusokat és moderneket (Wagner, Debussy, Strauss Richard, Dohnányi, Kodály, Bartók stb.) úgyszólván kivétel nélkül átíratják szalonzeneikre és a rádiókban mindenütt szerveztek és szerveznek legalább egy, kiváló művészekből álló szalonzenei kar, a legtöbbször a legjobban hangzó berlini összeállításban, amely így művészi nívón álló könnyű műsorról és előadásban szolgálja ki a hallgatóságot és semmiesetre sem rontja, de fejleszti az általános zenei ízlést és műveltséget.⁸⁷

Bertha István együttese, a Rádió Szalonzenei Kar hangszer-összeállításában a berlini mintát követte: fuvola/piccolo, oboa, klarinét, harmónium, trombita, harsona, I. hegedű, obligát hegedű, gordonka, nagybőgő, ütőhangszerek, zongora.⁸⁸

A Rádióban az 1929-es évtől követhető nyomon Dohnányi műveinek szalonzenei előadása.⁸⁹ 1929-ben az Országos Tiszti Kaszinó szalonzenei kara és a Mándits szalonzenei kar, 1930-ban Bertha és Rékai Miklós szalonzenei kara, 1931-ben a Mándits, Bertha, Weidinger, Berend és a Budapesti Koncert Szalonzenei Kar tűzte gyakran műsorára Dohnányi műveit, összesen hármat (de azokat többször): a *Nászkereszt* a Tiszti Kaszinó szalonzenei kara (1929), a *Ruralia hungarica* Rékai zenekara (1930), a *C-dúr rapszódia* a Mándits szalonzenei kar (1931) játszotta először. Jól követhető az ilyen adások mind gyakoribbá válása. A *Ruralia* akkor még legtöbbször eredeti tételcímeivel szerepelt,⁹⁰ de egyszer-egyszer – külföldi adásokban – már felbukkant a „Magyar gyermekjelenetek”, a „Magyar aratóünnep” és a „Magyar lakodalom” cím is. „Falusi képek Magyarországról” címmel külföldi adó

⁸⁷ Bertha István: „A szalonzene”. *MMK* 119. l.

⁸⁸ Bertha szalonzenei kar átíratának partitúrája (OSZK Ms. mus. 4.794) szerint.

⁸⁹ Az adatokat Sávoly II, i. m. alapján állítottam össze.

⁹⁰ I. Andante poco moto, rubato, II. Presto, ma non tanto, III. Allegro grazioso, IV. Adagio non troppo, V. Molto vivace.

sugározta szórakoztató műsorban (1931). Az átváltozásban Papp Viktor *Ruralia*-ismertetése is közrejátszhatott (vagy éppen általánosan elfogadott véleményt fogalmazott meg?):

Az első tétel (andante poco moto, rubato, e-moll) egy magyar regös mélabús elbeszélése. A „Cserebogár, sárga cserebogár” nemes szavát halljuk, melyből testvérképletek szövődnek tovább s a brácsa, hegedű, majd gordonka szóló lebegnek a finoman szomorkás hangulatú zenekar felett. A második tétel (presto ma non tanto, g-moll) rondó formában tartott duhaj csárdás, dinamikus színekkel és száz ötlettel. Mintha a falusi vidám mulatságon táncoló legényeknek és leányoknak Dohnányi húzná a talpalávalót. A magyar friss százféle ritmusának fénye világlik a hangszerekből. Elementáris hatású. A harmadik tétel (allegro grazioso, A-dur) a báj és kellem maga. Egyszerű gyermekdal, hímes mezőn játszadozó önfeléd gyermekcsoport naiv nótázása ... Ispiláng, ispiláng, ispilángi rózsza ... Lánc, lánc, eszterlánc ... Renoir gyermekrajzaiban sincs több finomság. A tétel alig tart három percig. Halk, lassudó kis kódával végződik, mintha akvarellfestő egy rózsaszínt mosott volna el. A negyedik nóta: „Árva vagyok anya nélkül. Mint gerlice párja nélkül.” Nemcsak mélységesen szomorú, hanem misztikusan megrázó is. Drámai ereje feszíti a hangszerek fáját. Az utolsó tétel (Molto vivace, C-dur) a „Bolond német így jár táncot” kezdetű őskuruc melódiának nyolc tündöklő változata. Dohnányi a variációs forma legnagyobb mesterei közül való. Aki hallotta egy gyermekdalra írt változatait (op. 26), elképzelheti, milyen virtuozitással hajlítja, fonja, töri, torzítja és építi a kuruc dallamot. A szvit elhangzása után melegség ömlik az ember szívére.⁹¹

1923–24-ben maga a zeneszerző négy változatban komponálta meg a *Ruraliát*: hét tételben zongorára, ötben zenekarra, háromban hegedűre és zongorára, egyben csellóra és zongorára (op. 32a–d). Legdivatosabb a zenekari verzió lett, de valószínű, hogy a szalonzenekari feldolgozás alapjául az egyszerűbb szövésű zongorás változat szolgált. Második tételéből (Presto, ma non tanto) lett a „Falusi képek” és talán a „Tánczene” (ez a zenekari változatban is a második tétel), ötödik tételéből (Allegro grazioso) a „Gyermekjelenetek” (a zenekari verzió harmadik tétele), hetedik tételéből (Molto vivace) pedig az „Aratóünnep” (a zenekari mű ötödik tétele).

1932-ben feltűnően gyarapodott Dohnányi műveinek szórakoztatózenei előadása: a Berend, a Budapesti Koncert, a Rádió, a Szervánszky és a Virány szalonzenekar játszotta. Leggyakrabban a *Ruralia hungarica* – műsoraikban most már csaknem következetesen – aratóünnepnek, gyermekjelenetnek, falusi képnek, tánczene nék átkeresztelt tételeit játszották. A *Pierrette fátolya* keringője is nagyon népszerű volt szalonzenekari feldolgozásokban. A pantomim bemutatója 1910-ben volt, de 1932. február 28-án az Operaház – ez alkalommal Galafrés Elza betanítói közreműködésével – felújításban újra színpadra vitte. Ez új lendületet adhatott a mű népszerű számainak előadásához. A szalonzenekari átiratok alapja a nyomtatásban is megjelent zenekari szvit lehetett, amelynek második tétele a „Walzer-Reigen”, negyedik a „Hochzeitswalzer”, ötödik a „Menuett”.⁹² De megjelent a pantomím zon-

⁹¹ Papp Viktor: „Hat év magyar zeneművészete. Jelentés az 1929. évi Greguss-jutalomról.” *Muzsika*, 1930. II. évf. 1–2. sz. 21.

⁹² Maga Dohnányi is érezhette a mű tánctételeiben rejlő további interpretációs lehetőségeket: 1909-ben három zongorára írta át a *Pierrette Walzer*-t.

gorakivonata is, ebből is készülhettek a feldolgozások. Kérdés, mindegyik együttes ugyanazt a változatot játszotta-e? Dohnányi egyetértett-e ezekkel az előadásokkal? Volt-e beleszólása a változatok elkészültébe, közreadásába és előadásába?

A szalonzenekarok repertoárjának vizsgálata helyett néhány jellemző példa illusztrálja itt azt a műsorkörnyezetet, amelyben Dohnányi művei elhangzottak.

Berend Szalónzenekar (július 4.): 1. Mozart: A színigazgató – nyitány, 2. Dohnányi: C-dúr rapszódia, 3. Rubinstein: Perzsa-szvit, 4. Fehérváry: Bánati rapszódia, 5. Saint-Saëns: Haláltánc, 6. Delibes: Részletek a Coppelia és a Sylvia balettből, 7. Sibelius: Finlandia [*Rádióélet* 1028.]

Budapesti Koncert Szalónzenekar (december 30.) 1. Lortzing: Cár és ács – nyitány, 2. Dohnányi: Keringő a Pierette fátyolából, 3. D'Albert: Hegyek alján – ábránd, 4. Toselli: Szerenád, 5. Gillet: Loin du bal, 6. Engelmann: Babaszínházban, 6. Kodály: Hány János intermezzo, 7. Csajkovszkij: A-dúr románc, 8. Svensen: Norvég rapszódia [*Rádióélet* 2242.]

Mándits-szalónzenekar (március 10.): 1. Wagner: Tannhäuser – ábránd, 2. Dohnányi: Nászkeringő a Pierette fátyolából, 3. Stephanides Károly: Valse d'amour, 4. Viktor Hruby: Egyveleg Lehár műveiből, 5. Fényes Szabolcs: Keringő a Maya c. operettből, 6. Saphir Gyula – Szécsi Ferenc: Nélkülem nem lehet boldog – tangó [*Rádióélet* 307.]

Rádió szalónzenekar (május 17.) 1. Losonczy Lajos: Részletek a Vándormadár c. daljátékból, 2. Huszka: Operett-részletek, 3. Gajáry István: Kiskatonák – operett-nyitány, 4. Siklós: Alice keringő 5. Dohnányi: Nászkeringő a Pierette fátyolából, 6. Kiszely Gyula: Habanita keringő, Szivárvány slowfox [*Rádióélet* 696.]

Szervánszky szalónzenekar (szeptember 12.): 1. Erkel: Hunyadi – nyitány, 2. Kacsóh: Késő ősz van, 3. Dienzl: Liliomszál, 4. Kálmán: Marica grófnő – egyveleg, 5. Dohnányi: Gyermekjelenet a Rurallia hungaricából, 6. Lehár: A mosoly országa – egyveleg, 7. Perényi Géza: Balett-szvit [*Rádióélet* 1508.]

Virány Szalónzenekar (július 17.): 1. Vincze Zsigmond: Aranyszőrű bárány – nyitány, 2. R. Horváth Rezső: Badacsonyi szüret – magyar szvit, 3. Dohnányi: Aratóünnep a Rurallia Hungaricából, 4. Kodály Adagio, 5. Huszka: Részletek a Hajtóvadászat c. operettből, 6. Hubay: Hegedűszóló A cremonai hegedűs-ből, 7. Liszt: Notturmo, 8. Lehár: Paganini – ábránd [*Rádióélet* 1121.]

A szalonzenekarok műsorán Kodálytól gyakran szerepelt a Hány *Intermezzo* (szívesebben használták a kevésbé komolyzenei, magyarul jól hangzó *Toborzó* címet) és az *Adagio* (eredetileg hegedű-zongora mű 1910-ből), Bartóktól az *Este a székelyeknél*, Weiner Leótól a *Magyar parasztdalok* „Hallgató” és „Dudanóta” tétele, az utóbbi kettő Bertha hangszerelésében.⁹³

Az esetlegesen kiválasztott műsorok emlékeztetnek arra a *Rádióélet*ben ugyancsak állandóan visszatérő rádióhallgatói igényre is, hogy minél több magyar művet adjon a Rádió. A népszerű műsorszámok ismétlődése a kiragadott példákból kevésbé érzékelhető, de jól mutatja a Dohnányi-művek előadásait összefoglaló táblázat.

⁹³ „Bartók Béla: Este a székelyeknél. Szalonzenekarra hangszerelte Bertha István, 1931. április. OSZK Zeneműtár, Ms. mus. 4.794, a hangszerelő eredeti kézírata.” A Weiner-mű szalonzenekari átírata is fennmaradt Bertha, a hangszerelő kézíratos partitúrájában.

Számos mű ismétlését, gyakori előadását maga a közönség kéri. A változatosságnak is megvan a határa úgy a rendelkezésre álló előadókban, mind az előadandó dolgokban. Népszerű számokat csak a változatosság kedvéért elejteni nem lehet. A közönség-visszhang is irányítja a műsorszámok összeszedését.⁹⁴

Az év októberétől a *Rádióélet*ben minden héten megjelent egy-egy „Tapslevelezőlap”, amelyen a hallgatók több kérdésben nyilváníthatták véleményüket a rádiós előadókról (7. pont: „Legkedvesebb zenekarom”). A közvéleménykutatás eredménye szerint a Berend és a Mándits Szalonzenekar a legnépszerűbbek között szerepelt. De hangot kapott az ellenvélemény is:

Baj a zenekaroknál, hogy mindegyik operaábrándokat játszik. Ez áll úgy Mánditsékra, mint a Bertha István-féle és a többi szalonzenekarra. Mindegyik meg akarja győzni a hallgatót arról, hogy ő is tudja azt játszani, amit az operai zenekar. Ezért csupa szvit és ábránd a könnyebb zenekarok műsora. Néha egy modern táncszám van benne csalogatóul közben.⁹⁵

Emlékeztetni kell itt arra a lábjegyzetekben dokumentált tényre, hogy a szalonzenekarok tagjainak többsége a Zeneművészeti Főiskola hallgatója vagy főiskolai végzettségű, friss diplomás ifjú művész volt. A szalonzenekari tevékenység a megélhetést biztosította számukra. A rendszeres rádiós foglalkoztatottság mellett a Thomán-növendék Mándits Györgyi együttese a New York kávéházban, a Hubay-növendék Berend Endre zenekara az Ostende nagykávéházban játszott. Műsoraikat nem egyszer ezekről a helyszínekről közvetítette a Rádió.

A Magyar Rádió Kottatárában (eredetileg a „Magyar Telefontávirányító és Rádió R.T.” leltározta) ebből az időszakból öt Dohnányi-mű szalonzenekari kottaanyaga maradt fenn.⁹⁶ A *Ruralia hungarica* második száma „Dorfbilder aus Ungarn / Rural Pictures from Hungary” címmel jelent meg Berlinben, 1929-ben.⁹⁷ Pór Ernő⁹⁸ hangszerelte. Partitúrája nincs, viszont van két direkció (direction) szólama, az egyik a zongoráé, a másik az első hegedűé. A hangszerelés részletesebben a hegedűszólamba van beírva. A *Ruralia hungarica* ötödik száma ugyanilyen kiadói impresszummal, M.V.A. 5544 számmal jelent meg ugyancsak Berlinben és Pór Ernő hangszerelésében: „Ungarische Kinderszenen / Hungarian Children's Scenes” címmel. A hegedűszólam ceruzás bejegyzései azt jelzik, hogy ezt a szalonzenekari feldolgozást hegedűs irányításával játszották. A sorozat harmadik darabja: „Ungarisches Erntefest / Hungarian Harvest Festival / Ruralia hungarica Nr. 7.” A kiadói impresszum az előzőkkel azonos, a lemezszám M.V.A. 5540. Ennek előadását – a szólamanyag bejegyzései szerint – a zongora mellől vezényelhették. Mindhárom mű szólamanyag teljes, néhány alkalommal kézírásos szólammásolattal ki-

⁹⁴ „A műsor frissítése.” (A szerkesztő válasza Bánki László levelére.) *Rádióélet* 1932, 1066.

⁹⁵ Polák Mihály: „A műsorfrissítés kérdései.” *Rádióélet* 1017.

⁹⁶ Leltári számuk 19/2, 151/8, 19/3, 19/11, 19/4. Köszönöm a Magyar Rádió Kottatár munkatársainak, hogy kutatásaimat segítették.

⁹⁷ ©1929 by Musikalienhandlung Alberti G. m. b. H., Berlin W50, Lemezszám M. V. A. 5547, Mit Genehmigung des Originals-Verlages Rózsavölgyi & Co. Budapest.

⁹⁸ Róla nem találtam életrajzi adatot.

egészített és láthatóan sokat használt. – *Tanz-Walzer. Hochzeitswalzer* aus der Pantomime »Der Schleier der Pierette« címmel jelent meg a „Nászkerítő” az 1910-es Doblíngi kiadás copyrightjával. Sorozatszám: Salonorchester Nr. 209. A nyomtatás csak Dohnányi nevét jelzi: „Ernst v. Dohnányi, Op. 18. Nr. 4er.”⁹⁹ Csaknem valamennyi szólamon tulajdonosi bélyegző: „Bertha István karnagy.” Partitúrája nincs, csak egy direktívák-példánya (zongora) és tizenhét szólama a Rádió Szalonzenekar összetételének megfelelően. A cselló, oboa, trombita, ütő és piston szólama ad libitum jelzésű, a többi, agyonhasznált, szétszakadt, elpiszkolódott szólammal ellentétben ezek feltűnően tiszták, alig használtak. A szalonzenekar zongoraszólamába tintás kézírással énekszólam szöveget jegyeztek be sok javítással és áthúzással: „Messze száll ma lelkem álma. Szép az éj, be’ szép teveled álmodva” stb. Az 5. lap bejegyzése: „Halk próza Szeleczkynek” melodramai betétszámra utal, a 8. lapon „Duett (Szeleczky–Szabó), a 9.-en, a Coda-szakaszhoz írva „Terzett” bejegyzés olvasható. (Ilyen énekes-melodramatikus előadásnak eddig nem akadtam nyomára.) – A *C-dúr rapszódia* szalonzenekari feldolgozását – Rudolf Hruby (róla sem találtam adatot, de neve a rádióműsorokban gyakran felbukkan) munkáját – a Doblíngi (Bernhard Herzmansky) kiadó adta közre 1925-ben. A kottatárban ehhez az anyaghoz a mű eredeti, Waldheim–Eberle kiadása tartozik (lemezszám: D. 3119). A zongorakottában, amelyet újabb, ismeretlen kéz „Zongorakivonat-”nak minősített, ceruzás bejegyzések jelzik a hangszerelést és talán a dirigens-zongorajátékos számára is támpontul szolgáltak. (Az oboista ceruzás bejegyzése szerint ezt a feldolgozást még 1938. június 30-án is játszották.) – Mindegyik feldolgozás hangszerelése – a hiánytalanul fennmaradt szólamanyag szerint – a berlini mintájú szalonzenekar számára készült.

Zenekarok

A M. Kir. Mária Terézia 1. honvédgyalogezred zenekara Fricsay Richárd vezényletével a kezdetektől rendszeres szereplője volt a Rádiónak: „szerencsésen hirdalta át az operaház tagjaiból alakult zenekar komoly muzsikája és a szalonzenekarok közti űrt”.¹⁰⁰

A könnyű és komoly zene híveinek e hasábon is folyó harcában úgy hiszem, van egy pont, amelyben a két tábor legszélsőségesebb hívei is megegyeznek. Van egy műsorszám, amit kivétel nélkül szívesen hallgat mindenki. A honvédzenekar hangversenyei ezek. [...] Ez a zenekar volt az első együttes, amely rádióban játszott és egynéhány hangverseny után immár hétszázadik rádiós szereplését ünnepelheti Fricsay Richárd és zenekara.¹⁰¹

1929–1931-ben tíz alkalommal játszott a zenekar a *Pierette fátyola* Nászkerítőjét, 1932-ben kétszer. „A közönség egykori kedvenc zenekara egész más lett. Mi

⁹⁹ A Doblíngi kiadó 1910, az eredeti mű megjelenítése után a *Hochzeitswalzer* „Tanzarrangement” sorozatát is közreadta op. 18. Nr. 4er jelzettel hét változatban, többek között szalonzenekari átíratban (Th. Holzhei?) is. Kiadói műlista („Die Kompositionen von Ernst von Dohnányi”). Kiszely-Papp Deborahnak köszönöm, hogy erre felhívta figyelmemet.

¹⁰⁰ Bánki Sándor: „Ne a műsort bíráljuk, hanem a műsor előadását.” *Rádióélet*, 2122.

¹⁰¹ „Így tanulnak Fricsayék” (k. H. Gy.) *Rádióélet*, 1054.

idézhetette elő ezt a változást? Talán az, hogy az utóbbi időben műsorában egyre nagyobb tért hódítanak a slágerek, tangók és foxtrottok?”¹⁰² A zenekar mégis, az év végén is vezette a rádióhallgatók szavazatai szerint összeállított népszerűségi listát.¹⁰³ Egyetlen példa műsoraikból (szeptember 30.):

1. Doppler: A két huszár nyitány, 2. Dohnányi: Nászkerülő a Pierette fátyolából, 3. Hubay: Ábránd a Falurossza c. operából, 4. Poldini: Rózsák – románc, 5. Vecsey: Valse triste, 6. Siklós: Rapszódia, 7. Lányi Ernő: Magyar mese, 8. Kodály: Hány János – toborzó, 9. Liszt: Keresztes lovagok indulója a Szent Erzsébet oratóriumból, Grand Galop Chromatique [*Rádióélet*, 1667.]

Feltételezhető, hogy a művek többségét Fricsey maga hangszerelte zenekara számára: „súlyt helyezek arra, hogy a honvédzenekar műsorán minél több magyar szerző műve szerepeljen, úgy régi, mint újabb. Ezek jelentős része nincs meghangszerelve és minden megszerezhető és értékes művet, ami kezemügyébe kerül, meghangszererek”¹⁰⁴

A M. Kir. Operaház tagjaiból alakult zenekar neve rímelt „A M. Kir. Operaház zenekari tagjaiból alakult Filharmóniai Társaság” elnevezésre, amelyet a Társaság 1886. március 26. óta használt hivatalosan,¹⁰⁵ hangversenyműsorain még 1932-ben is így szerepelt. A név mégis megtévesztő, ez a zenekar nem ugyanaz a zenekar, hanem „a Filharmóniai Társulat kiváló együtteséből regrutálódik.”¹⁰⁶ A Rádióban az Operaház tagjaiból alakult zenekar 1927. július 19-én szerepelt először, amikor a Székesfővárosi Állat- és Növénykertből közvetített hangversenyt Komor Vilmos vezényelte. Abban az évben még egy és 1928-ban is egy ilyen közvetítése volt. 1929. április 22-én első stúdióhangversenyüket Berg Ottó¹⁰⁷ vezényelte, ezt még két nyári és egy december végi követte. A zenekar 1930-ban már huszonnégy rádiós koncerten működött közre, előbb havonta egyszer, majd kétszer, háromszor; 1931-ben már ötvenhárom hangversenye volt, 1932-re is a heti átlag volt jellemző. Leggyakrabban Dohnányi vezényletével játszott, de dirigálta Rajter,¹⁰⁸ Fleischer, Fridl, és Rékai is. A Rádiónak ebben az évben még nem volt önálló zenekara. Úgy látszik, mintha az operaházi tagok együttese töltötte volna be ezt a szerepet, „másodállásban”.

A Stúdió zenészeit, így elsősorban az Operaház tagjaiból alakult zenekar muzikusait az a vád érte, hogy álláshalmozók. Mi a dolgozók igazi megvilágítása itt? – Az Operaház zenekara magas kulturális értéket jelent. Ezt az elsőrangú zenekart ma még más zenekar

¹⁰² Bánki i. m. 2122.

¹⁰³ „A katonazenekar mindig az élet zenekara volt. A rádió pedig az élet, az egyetemes élet legtokéletesebb gépezete. E kettőnek találkozásokakor kellemesen repülnek a percek. Ezért a katonazene csaknem minden rádió műsorában megtalálható”. Papp Viktor: „A katonazene”, *Rádióélet* 1932, 826.

¹⁰⁴ „Az egyes honvédek karnagya. Fricsey Richárd otthon” (k. H. Gy.) *Rádióélet*, 2059.

¹⁰⁵ Csuka Béla: *Kilenc évtized a magyar zeneművészet szolgálatában. A Filharmóniai Társaság emlékkönyve 90 éves jubileuma alkalmából*. Budapest: Filharmóniai Társaság 1943, 81.

¹⁰⁶ *Rádióélet* 1931.08.07., 1504.

¹⁰⁷ Berg Ottó (*1895) karmester, 1928–45 volt az Operaház karmestere. 1927-ben ő vezényelte *A vajda tornya* operaházi felújítását.

¹⁰⁸ Január 4-én Rajter Lajos (*1906, 1930/31-ben és 1938-ban volt Dohnányi zeneszerzés-növendéke [Kovács 2002, i. m. 59.] vezényelte a zenekart, de Dohnányi-mű akkor nem volt műsoron.

nem tudja helyettesíteni, második ilyen együttes hazánkban nincsen. [...] Az álláshalmozás vádjá ezért egyrészlől a minőségi különbség miatt sem állhat meg, hiszen a művészi teljesítmények soha sem estek általános elbírálási szempontok alá. Másrészt az operai zenekar fizetését szintén csökkentették és így ezek a zenészek sem kerültek el az általános bajokat.¹⁰⁹

A zenekar mindegyik közvetítését a komolyzenei kategóriába sorolhatjuk, soha nem játszott az opuszok egészéből kiemelt tételeket. Fleischer vezényletével – kiemelkedő ünnepi eseményhez kapcsolódóan – augusztus 20-án a Szent István napi körmenet és nagymise után közvetített rádiós koncerten játszották a *Ruralia hungaricát*. A szalonzenekari előadásoktól eltérő körülmények között történt előadás a mű más tartalmát, más jelentését állította előtérbe. *A vajda tornya* című opera két alkalommal szerepelt a zenekar műsorán: Báthy Anna Iva áriáját operarészleteket felsoroztató műsorban adta elő, amely előtt Lányi Viktor: „A magyar opera mesterei” című előadása hangzott el. Az első felvonás második része és a második felvonás ugyancsak operaismertető, Papp Viktor előadásának illusztrációja volt.

A *Pierette fátyola* a felújítás után egy héttel, március 5-én került adásba Ferencsik vezényletével, operaházi közvetítésben. Dohnányi dirigálta viszont a *Pierette fátyolából* összeállított szvit öt tételét és a pantomim zenéjének ez évi egyetlen stúdióelőadását is. Két legnépszerűbbé vált művéből (*Ruralia*, *Pierette fátyola*) Dohnányi egyes kiemelt, népszerű tételeket soha nem tűzött műsorára.

A zenekar közreműködésével szólalt meg még a Rádióban, a *Moments musicaux*,¹¹⁰ a *Magyar karácsonyi énekek* és a *Konzertstück* (op. 12). Ez utóbbi koncert műsora:

1. Erkel Sándor: Csobánc – nyitány. 2. Dohnányi: Gordonkaverseny [= Konzertstück] (Palotai). 3. Bartók: I. szvit.

Az operatagok zenekarát is elérte a legnagyobb hatalom, a rádióhallgatók számonkérő bírálata. Ismétlődő támadásaiktól Dohnányi védte meg zenészeit:

- Miért szerepel vasárnap délben mindig komoly, nagyzenekar a műsoron?
- Mert az operai évadban az Operaház tagjaiból alakult zenekar csak vasárnap délben ér rá, hétköznap operai próbái vannak. Az operai zenekart pedig foglalkoztatni kell, mivel ez az opera anyagi és művészi támogatását jelenti.
- [...] azért hébe-hóba vasárnap délben lehetne egy kis cigányzene is az ebédhez, azt hiszem, sokan megköszönnék ezt az újítást.¹¹¹

A március 27-i déli hangverseny műsora példázza a zenekar népszerű romantikus és kisebb részben klasszikus művekből gondosan megválogatott rádiós repertoárját:

1. Boieldieu: A bagdadi kalifa, nyitány; 2. Leoncavallo: Bajazzók, prolog (Svéd Sándor); 3. Dohnányi: Szvit a „Pierette-fátyola” című némajátékból; 4. a) Csajkovszkij: Anyegin, ária; b) Verdi: Otello – Credo (Svéd); 5. Beethoven: I. szimfónia.

¹⁰⁹ Kilián: „Rádiózene – rádiózenészek” [interjú Dohnányi Ernővel], i. m. *Rádióélet*, 3.

¹¹⁰ Schubert zongoraműveinek zenekari átdolgozása Elsa Galafrés *A műza csókja* című balettjéhez (1928).

¹¹¹ „Az elmúlt hét műsoráról.” k. z. [Kilián Zoltán] *Rádióélet*, 1600. I. 1932-ben a Dohnányi-vezényelte koncerteket három kivétellel este közvetítette a Rádió.

A közönség-igényelte vulgarizálódást mégis, úgy látszik, ez a zenekar sem kerülhette el – bár ez ebben az évben a Dohnányi-interpretációkat nem érintette:

aggályosnak tartom, hogy az Operaház tagjaiból alakult zenekar sláger-egyvelegeket játsszék, mint az a közelmúltban történt. Az ország zenei együttesét nem lehet, nem szabad slágerekhez lealacsonyítani. Ezeket elő tudja adni bármelyik másod- vagy harmadrendű zenekar is.¹¹²

Az Állástalan Zenészek Szimfonikus Zenekara ugyancsak fiatal együttes volt, tagjainak toborzását 1930-ban kezdték el, 1932-ben negyven taggal adta első koncertjét. Megalakulásának körülményeit, indokait részletesen leírta a *Rádióélet*:

A gazdasági válság egyenesen katasztrofális rombolást végzett a muzsikuséletben. Fokozta a bajt a gépzene előtérbe nyomulása is. A magyar rádió, felismerve a helyzetet, megtette a kötelességét: rádióinkban kedden, július 26-án játszik e néven először Az Állástalan Zenészek Zenekara. (Magyar Szimfonikus Zenekar címen már július 13-án is hangversenyezett.) Melles Béla, a m. kir. Operaház kitűnő hangversenymestere, aki a zenekar szervezését kezdeményezte, az alábbiakat mondotta a zenekar megalakulásáról. Nálunk már a háború utáni esztendőkből jelentkeztek magyar zenészek, akik az elcsatolt területek városaiban veszítették el kenyérüket és a magyar fővárosban próbálták megélni. Természetesen legtöbbször még ma sem talált megfelelő elhelyezkedést. Kétszeresen súlyos helyzetbe került a zenésztársadalom, amidőn neves színházaink, köztük Nemzeti Színház feloszlatták zenekarukat, a Király- és a Vígszínház nem foglalkoztatott többé rendszeresen állandó zenekart. Egész sor kitűnő zenész maradt így kenyér nélkül, a legjobbak is számosan. A gépzene térhódítása ezt az áldatlan állapotot a lehető legfájdalmasabban fokozta. Az UFA, Fórum és egyéb mozgóképszínházaknál azelőtt állandó foglalkozást talált jelentős számú zenészünk, a gépzene bevonulásával ez a terület is elveszett számukra. A rádió volt az a szalmaszál, amelybe a fuldoklók belekapaszkozhattak. Nem is tudom, mi történt volna, ha a rádió nem jön a segítségünkre?! [A zenekar] műsora a legnehezebb és legértékesebb nagy szimfonikus művektől kezdve felöleli az operai és a könnyű fajsúlyú szórakoztató zenét. [...] Egyelőre csak reggeli és déli hangversenyeket adunk, de reméljük, a rádióhallgatóság tapsai kieszközlik számunkra a fényesebb esti hangversenyeket is. [*Rádióélet* 1166.]

Melles Béla vezényletével november 11-i reggeli hangversenyén a zenekar a következő műsort adta elő:

1. Kéler Béla: Rákóczi – nyitány, 2. Dohnányi: Lakodalmi keringő a „Pierette fátyola” pantomimból, 3. Verdi: Álarcosbál – ábránd, 4. Kodály: Háry János – Intermezzo, 5. Leoncavallo: Bajazzók – ábránd, 6. Ketelbey: Kínai kolostorkertben – jellemkép, 7. Kacsóh: János vitéz – egyveleg, 8. Johann Strauss: Örüljete az életnek – keringő.

A repertoár lényegében nem állt messze, alig különbözött a szalonzenekarokétól, de ez a zenekar nem átiratokat, hanem eredeti verziókat játszott. Igényes, de dalamos és a zeneileg képzetlen hallgatók számára is elfogadható, tetszetős kompozíciókat tűzött műsorára, s hasonlóképpen rövid számokat – de a közönségnek adott engedményként közöttük divatos egyveleget és táncokat is – válogatott rádiós szerepléseire. A tapslevelezőlapokkal folytatott közvéleménykutatáson az év novem-

¹¹² Bánki, i. m. 2122.

berében Fricsay zenekara után és két szalonzenekar előtt az előkelő második helyet szerezte meg. Bánki Sándor így értékelte a zenekar 1932. évi teljesítményét:

Igen örvendetes jelenség az állástalan zenészek szimfónikus zenekarának megalakulása és eddigi igen jó szereplése. A legnagyobb elismerés illeti meg a rádió vezetőségét ennek a zenekarnak a megalakításáért. S az állástalan zenészek igen szép és nívós játékkal igyekeznek meghálálni a rádió által nyújtott életlehetőségeket. Ez a Stúdió egyik legjobb és kétségtelenül legszebb fejlődést ígéro zenekara. [*Rádióélet* 2212.]

A **Budapesti Hangversenyzenekar** 1932-ben szintén az egyik legfiatalabb és a Rádióban leggyakrabban fellépő zenekar volt. Nyolcvan, főiskolát végzett zenészből alakult 1930 májusában:

A fiatalabb zenészgeneráció ugyanis a mai gazdasági viszonyok között diplomáját értékesíteni nem tudja, az elhelyezkedési lehetőségek a legrosszabbak és így a hangversenyzenekar tagjainak életlehetőségeit is támogatja, azonkívül, hogy a benne folyó intenzív művészi munkával alkalmat és lehetőséget nyújt a tagoknak művészetük fejlesztésére. [*Rádióélet* 1091.]

1931 májusában szerepelt ez a zenekar először a Rádióban, és igen sikeres indulás után szeptember 1-jén szerződtette a Rádió igazgatósága is.¹¹³ A teljes *Ruralia hungaricát* egyszer játszotta az együttes, előadását az Állat- és Növénykertben rendezett hangversenyről közvetítette a Rádió. A *Pierette fátyola* egy-egy táncjátéka és a *Ruralia* népszerű tételei „ötnegyedóra könnyű zene”, „balettrészletek”, „magyar hangverseny” című műsorokban, valamint bécsi és európai adóállomásoknak is sugárzott népszerű-magyar programokban szólaltak meg. Repertoárjuk jellemzésére álljon itt két példa. A július 5-i „Ötnegyedóra könnyűzene” című, késő esti rádiós hangvernyen Unger Ernő a következő műsort vezényelte:

1. Id. Unger Ernő: Magyar nyitány, 2.a) Dohnányi: Menuett a Pierette fátyolából, b) Kodály: Toborzó, 3. Verdi: Aida – Ábránd, 4. Strauss: Átölelek – keringő, 5. Hubay: Csárdajelenet, 6. Offenbach: Orpheus a pokolban – nyitány [*Rádióélet* 1031.]

A zenekar augusztus 30-i szabadtéri hangversenyét Komor Vilmos vezényelte:

1. Berlioz: Római kamevál – nyitány, 2. Mozart: Egy kis éji zene, 3. Mendelssohn: Scherzo, 4. Puccini: Turandot – Liu áriája, 5. Dohnányi: *Ruralia hungarica* – szvit, 6. Weber: Euryanthe – nyitány, 7. Gounod: Faust – Ékszerária, 8. Csajkovszkij: IV. szimfónia [*Rádióélet* 1040.]

„A mindig kifogástalan magas nívójú zenét nyújtó Budapesti Hangverseny Zenekar” (Bánki, i. m. 2212.) a népszerűségi versenyben a szalonzenekarok mögött az ötödik helyet nyerte el.

A **Filharmóniai Társaság** ebben az évben tizenhárom bérleti, illetve rendkívüli hangversenyt adott, csaknem mindet Dohnányi vezényelte. Saját műve két alkalommal szerepelt a műsoron, egyszer februárban és egyszer novemberben, mindkét-szer hagyományos, „klasszikus” környezetben:

1. Haydn: Szimfónia (H, 46.), 2. Cézár Franck: Szimfonikus változatok (Jeanne-Marie Darré), 3. Dohnányi: Szvit (fisz, op. 19), 4. Berlioz: a) Menuet des Follets, b) Balett des Sylphes, c) Magyar induló a „Faust elkárhozása” című műből [*Rádióélet* 272.].

¹¹³ Molnár Imre dr.: „Egyéb szimfónikus zenekaraink”. *MMK* 96–97.

1. Telemann: Tafelmusik (előszőr), 2. Beethoven: Hegedűverseny (Erica Morini), 3. Dohnányi: Szimfónia, d-moll [*Rádióélet* 1988.]

A Társaság hangversenyeit a Rádió az Operaházból, a Vigadóból és a Zeneművészeti Főiskola nagyterméből rendszeresen közvetítette, de stúdióadása egyszer sem volt. Vélhető, hogy a Rádió ekkor még nem is volt alkalmas ilyen nagy zenekar megfelelő elhelyezésére. Az új, nagyzenekari stúdió építését csak ennek az évnek szeptemberében kezdték meg.¹¹⁴

Nem meglepő, hogy a „tapslevelezőlapokon” a Filharmóniai Társaság nem kapott szavazatokat említésre méltó mennyiségben.

Az **Országos Postás Zenekar** vezetését 1931-ben vette át ifj. Roubal Vilmos karnagy. Hangversenyeit 1932 nyaratól közvetítette a Rádió.

Műsorát rendszerint a rádió vezetőségének utasításai és a közönség kívánságainak szemmeltartásával állítja össze és ifj. Roubal Vilmos nagy gondot fordít arra, hogy a zenekar műsorában az ifjú magyar zeneszerzők is szóhoz jussanak [*Rádióélet* 1037].

Júniusban és augusztusban a margitszigeti Márkus étteremből közvetítette a Rádió a *Ruralia* I. tételét, illetve a *Pierette* keringőjét. A zenekar két, jellemző összeállítású műsorát mutatjuk be:

1. Verdi: A végzet hatalma – nyitány, 2. Manchen Mariska: Tengerészkerülő, 3. Zandonai: Francesca da Rimini – ábránd, 4. a) Kodály: Hány – közzene, b) Dohnányi: *Ruralia hungarica* I. tétel, 5. Puccini: Turandot – ábránd, 6. Rimszkij-Korszakov: Hindu dal 7. Goldmark: Sába királynője – közzene, 8. Offenbach: Orfeusz a pokolban – nyitány

1. Weber: A bűvös vadász – nyitány, 2. Dohnányi: Lakodalmi keringő a *Pierette* fátyolából, 3. Stern: Rondo, 4. Halévy: Zsidónő – ábránd, 5. Dienzl: Lilomszál, 6. Vincze: Szép vagy, gyönyörű vagy Magyarország, 7. Molnár: Magyar variációk, 8. Siklós: Ferkó szórakozásai.

Bánki idézett cikke szerint az operaháziak és a Budapesti Hangversenyzenekar után „ők szolgáltatják a legjobb zenét és ezzel átvették Fricsayék örökét” (*Rádióélet* 2122). Repertoárja vegyesen tartalmazott népszerű, de nem túl hosszú komolyzenei és – mára a feledés homályába merült – könnyűzenei műveket. Nem véletlen, hogy ez a zenekar még felkerült a népszerűségi listára, igaz, hogy Fricsayék 755 szavazatával szemben mindössze 156-tal.

Kamaraegyüttesek

A **Magyar Női Zongorakvintett** fiatal művészek – végzős főiskolai hallgatók és pályakezdő művészek – kamaraegyüttese volt. Mindössze két éves múltra tekinthetett vissza, amikor 1932 januárjában délutáni hangversenyen mutatkozott be – ebben az évben egyetlen alkalomként – a Rádió hallgatóságának. Szép, hagyományos, komoly műsort játszott: Brahms *F-moll* (op. 34) és Dohnányi *C-moll zongorás kvintettjét* (op. 1). A művekről a *Rádióélet*ben figyelem-felhívó ismertetés is megjelent (98. l.). Meg kell jegyezni, hogy a komolyzenei művek ismertetése az új-

¹¹⁴ Szűcs László: „A Magyar Rádió VI-os stúdiójának építéstörténete Dohnányi Ernő főigazgatósa idején.” *Dohnányi Évkönyv* 2003, i. m. 124.

ságban mindig rövid, szűkszavú de az átlagos rádióhallgatók érdeklődését is felkel-
tő, vonzó szöveg volt.

A **Melles Magyar Vonósnygyes** fél évvel a magyarországi rádióadás megkez-
dése után, 1926 januárjában elsőként játszott Dohnányi-művet a stúdióban, az op.
7-es *A-dúr vonósnygyest*. Előadta később az op. 33-as *Harmadik vonósnygyest*, az
op. 1-es zongorás kvintettet és a vonóstrióra írott *Szerenád*ot (op. 10), végül 1931-
ben a *Második vonósnygyest* (op. 15) is. Eddigi ismereteink szerint a Melles-kvar-
tett játszotta leggyakrabban Dohnányi vonósnygyeseit. Márciusi, késő esti órában
sugárzott hangversenyének műsora:

1. Dohnányi: A-dúr vonósnygyes, 2. Tartini: Versenymű viola da gambára (Scholz János
– Polgár Tibor), 3. Beethoven: C-moll vonósnygyes (op. 18, no. 4) [*Rádióélet* 275.].

A **Magyar Vonóshármas** 1932-ben alakult, mindössze néhány évig játszott
együtt. Augusztusban „ritkán hallható vonóstrió alkotások vonzó, tetszetős és még-
is nemesen komoly kamaramuzsikáját szólaltatja meg” – ajánlotta az esti koncertet
a közönség figyelmébe a *Rádióélet* (1274. l.). A műsor:

1. Beethoven: C-moll trió (op. 9, no. 3) 2. Schubert: B-dúr trió, 3. Dohnányi: Szerenád, op. 10.

A művekről ismertetés is megjelent (csak a Dohnányiról szóló sorokat idézem):

Dohnányi Ernő, aki kamarazenében is maradádot alkotott, Vonóstrió szerenádját (C-
dúr) 25 éves korában (1902-ben) írta. Ez is, mint Dohnányi minden alkotása, tradícióisz-
telő, de erős egyéniséget mutat. A szerenádmuzsika soktételűségét megtartja. Őt tételből
áll s szokásosan indulóval és köszöntő résszel (ständchen) kezdődik. Azután következik
a finom, ötletes Scherzo, majd a bravúros változatok tétele s végül a mozgalmos,
könnyed Rondo. [*Rádióélet* 1274.]

A **Rádió kvartett** és a **Rádió kvintett** a stúdió állandó házi-együttese volt. A rá-
diózás kezdetekor trióként, majd kvartettként, később zongorás kvintettként műkö-
dött. Nagyon gyakran, néha naponta szerepelt Rádióban. Történetét a *Rádióélet*
„Vidám hangszóró” című tréfás, karikírozó írásában így foglalta össze:

Kezdetben vala egy zongora, emögött Polgár Tibor tanyázott, aki sem időt sem fáradsá-
got nem kímélve, fáradhatatlanul zongorázott, hol vidám operettenét, hol komoly
klasszikusokat vagy csipkefinom romantikát. Minden nagyon szépen és simán ment, de
megjelent később az ármányos gonosz szellem, aki azt a fondorlatos tanácsot tanácsolta,
hogy ragasztanának a zongorához egy hegedűt és még egy csellót is. S meghallgatván a
zene művészeinek az ő játékok, az túlkönnyűnek találtatott, azon egyszerű, világos és el-
lentmondást nem tűrő oknál fogva, miszerint: 1. Stefániai Délparagvái pampa-dalát, 2.
Dohnányi Pierette fátylát, 3. Polgár Nápolyi szerenádját, valamint ad 4. Huszka „Arany-
virág” című operettegyvelegét oly ritkán szokta elmuzsikálni eme társaság, hogy ezt pa-
zarabb, színesebb tálalásban kell havi kettőnegyvenért a mélyen tisztelt hallgatóhoz el-
juttatni. Tehát megjelent a napi parancs, amely szerint huszonnégy óra leforgása alatt
hozzáragasztandó a zongora, hegedű és kisbögő mellé még egy vonóshangszer, hogy így
kvartetté lépjenek elő. [*Rádióélet* 1209.]

„A házikvintett és a közönség” című, aláírás nélküli, de a kvintett valamelyik
tagja által írott cikk (*Rádióélet* 1456.) részletesen és komolyan is megmagyarázta a
kamaraegyüttes célját:

A kis intim körnek intim társaság által nyújtott muzsikálása áll a legközelebb a rádió hallgatójához. [...] Műsorainkon változatos és színes muzsikát igyekszünk nyújtani a hallgatóságnak; amint mind az ötven egybehangzóan megállapítottuk: nem opera- és operett részleteket, hanem abszolút becsü, de könnyedebb és népszerű klasszikusokat. [...] és ami a fődolog (– s ez inkább a többtétéles kamaraművektől egyelőre még idegenkedő hallgatóságnak szól –) a rádió házi kvintettje az ilyen többtétéles kamaraműveket nem játssza végig, hanem azoknak csak egy-egy kiválasztott, rendkívüli szépségű és inkább népszerű tételét viszi mikrofon elé. [...] Hiszen még csak nem is olyan régen, Bartókot és Kodályt is szidta a rádióhoz érkezett levelek jó része. Ugyanakkor, amikor a mi kvartettünk odakünn Angliában páratlan magyar sikereket aratott éppen az ő mesterműveikkel. Idehaza pedig a kvintett, a házi kvintett, Polgár Tibor vagy Kerpely Jenő átírásában, ugyancsak az ő műveikkel, most már nemcsak gáncsot, de értékes elismerést is kap bőven. Mindezekből látható tehát, hogy a rádió házikvintett-társaságának célkitűzése, amellet, hogy újszerű és változatos, egyben nevelő hatású, mert a hallgatóközönség egy óriási nagy tömegével, szinte észrevétlenül törekszik megszerettetni és, ami a fődolog, megismertetni a máskülönbben talán hozzáférhetetlen könnyebb fajsúlyú, de művészi kamaramuzsikát.

Ezt a koncepciót jól illusztrálja egyik, augusztusi koncertműsoruk:

1. Becce: Olasz szvit, 2. Kacsóh: Késő ősz van, 3. Szirmai: A cirkuszban 4. Vecsey: Valse triste, 5. Dohnányi: Aratóünnep a Ruralia hungaricából, 6. D'Ambrosio: Canzonetta, 7. Mendelssohn: Menuett a D-dúr vonósnégyesből, 8. Lehár: Napolitana, 9. a) Kreisler: Syncopation, b) Bécsi induló [*Rádióélet* 1220.]

Hasonló ehhez a kvartett másik adásának programja is:

1. Amadei: Szvit, 2. Turina: Sur la Giralda, 3. Dohnányi: Allegretto az A-dúr vonósnégyesből, 4. Debussy: Children's corner (zongoraszó) 5. Mendelssohn: Scherzo a D-moll trióból, 6. Severac: Habanera [*Rádióélet* 146.]

A Rádiókvintett és a Rádiókvartett elképzelése és műsorválasztása a Rádió vezetőségének komolyzene-elfogadtatási stratégiáját és taktikáját követte és így nagyon hasonlatos a szalonzenekarok, az Állástalan Zenészek vagy a Postás Zenekar rádiós szerepléseihez. Meglepő mindezek után, hogy a Rádiókvintett tagjai: Waldbauer Imre, Hannover György, Temesváry János, Kerpely Jenő és Polgár Tibor, tehát a népszerű, gyakran foglalkoztatott rádiós együttes valójában nem volt más, mint az 1932-ben már nagymúltú, tekintélyes, világhírű Waldbauer–Kerpely vonósnégyes és a Rádió „mindenes” (karmester, hangszerelő, zongorista) muzsikusa, Polgár Tibor (zongora). A kamaraegyüttes rádiós szereplései ugyanúgy Janusarcúak, mint némely Dohnányi-mű, műrészlet interpretációja: komolyzenei valója – a széles közönség zenei nevelésének nemes szándékával – könnyűzenei jelmez és álarc mögé rejtőzött. Jellemző, hogy a Rádiókvartett és -kvintett műsorait a szóra-koztató, könnyű zenére fenntartott déli és délutáni órákban sugározták, míg a Waldbauer–Kerpely vonósnégyes a késő esti órákban kapott műsoridőt.

A **Waldbauer–Kerpely Vonósnégyes** és Dohnányi kapcsolata 1918-ban kezdődött. Waldbauer Imre ennél jóval korábban, igen fiatalon, az 1910-es években lett Dohnányi gyakori kamarapartnere. A kvartett 1929-ben játszott először Dohnányi-kamaraművet a Rádióban, a *Desz-dúr kvartett* (op. 15), majd az *A-dúr vonósné-*

gyest, a *Szerenád*ot és az *Esz-moll kvintettet* (op. 26). 1932-ben egyszer szerepelt Dohnányi-művel a Rádióban, a legritkábban játszott *Desz-dúr kvartettet* (op. 15) adta elő kamarakonzertjének második számaként. A *Rádióélet* (322. l.) így ajánlotta hangversenyüket a hallgatóság figyelmébe:

Ugyanaznap késő esti időben szépséges kamarazene hangzik fel a világhírű Waldbauer–Kerpely vonósnégyes játékában. Két igen értékes magyar alkotás áll műsoron. Kodály Zoltán vonóstrió Szerenádja (keletkezési éve 1920) és Dohnányi Ernő Második vonósnégyese (keletkezési éve 1906).

Ez a hangverseny csak időtartamának rövidegével különbözik a hagyományos kamarazene estektől: a Rádió ebben az időben kivételesen, általában csak az élő közvetítésekben sugárzott teljes, két félidős (általában zenekari) koncerteket.

Szólisták

Dohnányi ebben az évben egyetlen zongoraművét adta elő, a *Pastoralét* („Mennyből az angyal”) december 24-én délután a „Karácsonyi hangulat” című nagyszabású vegyes műsorban. Barokk, gregorián, régi magyar karácsonyi énekek között dr. Tóth Tihamér mondott ünnepi beszédet „Akiknek nincs karácsonyuk” címmel. Azután, hatodik számként játszotta Dohnányi saját *Pastoraléját* és Liszt: *Karácsonyi harangok* című művét. Zárószámként Dohnányi *Magyar karácsonyi énekek* című öt dalát énekelte Székelyhidya Ferenc az Operaház tagjaiból összeállított kamarazenekar kíséretével. Dohnányi 1929-ben a Rádió számára komponálta ezt a ciklust,¹¹⁵ az 1929-iki karácsonyi műsorban mutatta be Székelyhidya, ugyanúgy a *Pastorale* után, mint 1932 karácsonyán.

A Dohnányi zongoraműveket többségükben fiatal művésznők játszották, huszonketten és csak kilenc, ugyancsak fiatal zongoraművész szerepelt az év során. A tanítványok közül Fischer Annie, G. Kiss Zsuzsa, Heimlich/Hernádi Lajos, Kósa György, Pázmán György szerepelt a Rádióban, mindegyikük egyszer. Fischer oklevélpályázati műsorát, G. Kiss a *C-dúr rapszodiát*, Heimlich a *Variációk egy gyermekdalra* (op. 25) zongoraszólamát játszotta, Kósa Matuska Miklós és Molnár Imre zongorakísérője volt, Pázmán egy koncertetűdőt (*Capriccio*, f-moll) adott elő. Dohnányi nem erőltette növendékeire saját műveit, nem is javasolta megtanulásukat vagy koncertelőadásukat.¹¹⁶

A zongorahangversenyeknek ebben az évben két rádiós típusa különböztethető meg: a legritkább a rövid, mintegy harminc perces szólókoncert, általános volt viszont a vegyes műsorú, több szereplős, rövid műsorszámokból vagy ciklikus művek kiemelt tételeiből összeállított hangverseny, amelynek teljes hossza ugyancsak alig haladta meg a fél órát. Mindkettőre egy-egy példa: az elsőt Herz Lili, az 1932-es varsói Chopin-verseny egyik nyertese játszotta, a másodikon Faragó György zongorázott, Tábor Frigyes énekelte:

¹¹⁵ Ajánlása: A „Rádió Élet”-nek boldog karácsonyi ünnepeket kíván Dohnányi Ernő.” *Rádióélet* 1929. december 20. Sávoly Tamás: „Dohnányi Ernő működése a Magyar Rádióban a rádiós hetilapok alapján. I. rész: 1925–1931”, In *Dohnányi Évkönyv 2003*, 323.

¹¹⁶ Kovács 2002, i. m. 63, Kiszely-Papp Deborah interjúja Váczai Károlyllyal 2004. október 12-én (hangfelvétel).

1. Dohnányi: Pastorale, 2. Kodály: Két zongoradarab, 3. Clementi: Allegro appassionato, 4. Stefániai: Panchito, 5. Bracinski: Oberek, 6. Prokofjev: Gavott, 7. Friedmann: Wiosna [*Rádióélet* 1703.]

1. Szendy: Rapszódia (Faragó), 2. a) R. Strauss: Halottak napján, b) Gounod: Faust – Valentin imája (Tábor), 3. Beethoven: Fisz-dúr szonáta (Faragó), 4. a) Delibes: Lakmé áriája, b) Verdi: Traviata – Germont áriája (Tábor), 5. a) Dohnányi: Capriccio: h-moll, b) Liszt–Paganini: Étude, a-moll (Faragó) 6. a) Grieg: Szeretlek, b) Kacsóh: Összel, c) Hubay: Kedvesem (Tábor) [*Rádióélet* 656.]

Kivétel nélkül az 1900 körül de inkább az után született, huszas, harmincas éveik elején járó művészek, főiskolások vagy éppen főiskolát végzett fiatalok játszottak Dohnányi zongoraműveket a Rádióban (legfiatalabbként a tizenegy éves csodagyermek Farnadi Edith), tehát a zeneszerzőt követő nemzedék zongoristái. Következtetést levonni, magyarázatot adni csak az élő hangversenyek műsorainak és előadónak ismerete alapján lehetne.¹¹⁷ Nem zárható ki azonban az a feltételezés, hogy a fiatal művészek könnyebben vállalkoztak fellépésre a szokásos hangversenytértektől merőben különböző, idegen stúdió-körülmények között. Dohnányi egyik, a rádiós hangversenyekről szóló főzeneigazgatói sajtónyilatkozata más – a kor hazai zenei és rádiós viszonyait is jellemző – indoklással is szolgált:

százazres és milliós közönség [a rádióhallgatók] filléreiből is megélhet egy zenekar, míg 1–2 ezrenyi hallgató gyér pengőiből azokat fenntartani nem lehet. Ugyanez áll a jobb, drágább szólisták szerepeltetésére is.¹¹⁸

Az igazgató, Szóts Ernő hasonló értelmű nyilatkozatot tett a rádióhírlapírók szokásos őszi vacsoráján (a Rádió vezetősége részéről Dohnányi is jelen volt):

Külföldi művészek szerepeltetését lehetőleg kerülni fogjuk, mert a mai súlyos viszonyok között olyan országban, ahol annyi a tehetség és ekkora a szegénység, nincs és nem lehet pénz külföldi számára. (*Rádióélet* 1977.)¹¹⁹

Ebben az évben – s talán a következőkben is – a Rádió mentőövet, utolsó mentőövet biztosított az 1929-es, óriás méretű gazdasági világválság miatt állástalanul, fellépési lehetőségek nélkül maradt fiatal muzsikusok sokasága számára és segítette az ifjú művészek pályakezdését. Talán ebben az évben kezdődött intenzíven Dohnányi és a Rádió hazai zenészeket, magyar műveket támogató, mecénási tevékenysége. Tette mindezt akkor, amikor a gazdasági válság „katasztrofális rombolást végzett a muzsikuséletben”, amikor a gépzene és a hangosfilm¹²⁰ zenészek sokaságának működési terét vette el, amikor „a rádió volt az a szalmaszál, amelybe a

¹¹⁷ Rosszallólag írta Dr. L. H. recenziójában: „A Filharmonikusok ideai műsorgetervezte nem sok jóval kecsegtet. Dohnányi elnök-karnagy kísérletképpen feltűnő nagy számban juttatja szóhoz a legifjabb generációt.” „Hangversenykrónika.” *A Zene*, 1932. november 22., 85.

¹¹⁸ Dohnányi nyilatkozata Papp Vikornak. *Rádióélet* 1932.04.08., 451.

¹¹⁹ Nem volt jobb a helyzet máshol sem. „A newyorki Metropolitan opera annyira megérzi az egész világon elhárpódzott gazdasági válságot, hogy csökkentette tagjainak nagy létszámát, másrészt az ismét szerződötteti óhajtott tagoknak az eddigelőnél sokkal csekélyebb díjazást ajánlott fel.” *A Zene* 1932. július, 264.

¹²⁰ Budapesten 1929-ben mutatták be az első amerikai, 1931-ben az első magyar (*A két bálvány*, *Hyppolit a lakáj*) hangosfilmeket.

fuldoklók belekapaszkodhattak. Nem is tudom, mi történt volna, ha a rádió nem jön a segítségünkre.” (*Rádióélet* 1932, 1166.)

Konklúzió helyett

A rádiós műsorújságból összegyűjtött Dohnányi-adatok alaposabb átvizsgálása várt és nem várt eredményeket hozott. A várakozásnak és a kutatói koncepciónak megfelelően az impozáns adatbázisban nyomon követhető nemcsak a zeneszerző műveinek gyakori játszottsága, hanem előadóművészi tevékenységének változása is, mind ritkábban zongorázott, mind gyakrabban vezényelt. Nem okozott meglepetést nevének gyakori előfordulása sem. A nem várt eredmény, hogy a statisztikai adatok, a tetszetős számok, a főzeneigazgatói, főiskolai tanári tekintély háttérét sejtető játszottság mögött a rádiós műsorpolitika önös érdeke rejlik. Két tendencia látszik érvényesülni. Az egyik: a rádiózás előtti koncerthagyományok átmentése, tovább éltetése, műsorrendjének megőrzése. A tradicionális hangversenyeket a Rádió esti, nem ritkán késő esti „hangversenyidőben” sugározta, a közvetített és élő műsorok szerkezete, megszokott időtartama nem változott meg. Dohnányi saját koncertjeinek tanúsága szerint rendíthetetlenül ezt az oldalt képviselte. Talán ez volt az egyetlen olyan terület, ahol művészi és hivatali tekintélyének erejét érvényesítette. Sajátosabb volt és erősebbnek bizonyult a másik tendencia: a rádiózás-teremtette új keretek megtöltésének igénye és kötelezettsége. Szédítő iramban növekedett az adásidő, évről-évre gyorsan gyarapodott a rádióhallgatók száma, különféle műveltségű és kulturális igényű közönség követelt részt, neki szóló, csak neki szóló részt – reggeltől késő estig – a rádió műsoraiból.

A rádiózás kezdete óta állandósult, az évek során egyre élesedett a könnyűzene és komolyzene konfliktusa (a *Rádióélet* szerint a „dúr-moll háború”). Ennek az ellentétnek legalább részleges elsimítását kísérte meg a Rádió az igényesen megkomponált művek könnyűzeneihez közelítő interpretálásával, a tetszetős, a hangnemejelölést óvatosan kerülő és minél magyarabb címadással, a vegyes műsorokkal, a nagyobb opuszokból kiemelt tételek, rövid (néhány perces), hatásos számok közvetítésével, főként reggeli, déli, délutáni műsoridőben. A „Rádiózene – rádiózenészek” címmel megjelent interjújában – könnyűzene és komolyzene kibékíthetetlennek látszó harcának szorításában (lásd a 107. jegyzetet) Dohnányi erre a témára röviden de nagyon határozottan utalt:

Mai elosztásában egyensúlyban van-e a sokféle zene rádióink műsorában? – Igen. Minden napra jut elegendő komoly és elegendő könnyű zene. A különböző napszakokra való változatos beosztás is kifogástalan. A magam részéről még egy kis kamarazenét szeretnék. Hogy minden egyes panaszt kedvezően intézzünk el, arra nem vállalkozhatunk, mert az egyéni kívánságok végtelenül sokfélék és egymással gyakran összeütközve, teljesíthetetlenek.

Zárókövetkeztetés helyett csak újabb kérdéseket lehet megfogalmazni. Kísérletezett-e Dohnányi az új, akkor még alig-alig ismert rádiós zenei műfajjal, játszott-e, foglalkozott-e, kísérletezett-e a gondolattal, hogy igazán létezik komoly és könnyű

zene között interpretáció-teremtette átmenet, közvetítési-elfogadtatási lehetőség?¹²¹ Úgy látszik, igen, hitte. Két évvel később erről így nyilatkozott:

A rádió zenei műsoráról beszélgetünk. A könnyű és nehéz zene annyiszor vitatott kérdésé élénk hozzászólást vált ki a mesterből.

– Ebben a kérdésben nem szabad engedni. Hozzá fogjuk nevelni a közönséget a nemes értelemben vett zenéhez és ennek a munkánknak sikere csak később fog mutatkozni. Az emberek nagy része a szimfónia, a c-moll, a d-dúr szóktól riad vissza, holott ha valami tetszetős címe volna ezeknek, meghallgatná, és élvezetet találna benne.¹²²

A műsorterveket az igazgatóság dolgozta ki, többlépcsős elbírálással, de a vezetőségnek – többek között Dohnányinak is – volt beleszólási joga és lehetősége:

Szöts előveszi tervekönyvét, melyben megvannak már a lerögzített időpontú, változtathatatlan műsorszámok. [...] Benne vannak ebben a tervekönyvben a rádióhangversenyekre előjegyzett szólísták is még pedig már a jövő év márciusáig. Sokkal többben, mint amennyi hely addig egyáltalában adódik. A tervvázlatot ezután kitölti a mozgatható műsorszámokkal. [...] Az elkészített terv a zenei tanács elé kerül, melyben megint csak a rádióigazgató dolgozik legtöbbet. Előterjeszti a műsorszámokat. Megbeszéli azokat, szóval ő fogja össze az egészet. Onnan a vállalati műsormegállapító bizottságba, majd a miniszterközi műsorbíró bizottságba viszi a tervet.¹²³

Dohnányinak tehát hivatalból részt kellett vennie a műsorok véglegesítésében. Lehetséges akkor, hogy egyszerűen Dohnányi a Rádió főzeneigazgatója tett szorongató rádiós műsorpolitikai okok és közönségnevelő meggyőződése miatt engedményt Dohnányi a zeneszerző kárára? A munkatársak

éppúgy nem hivatalnokok, mint gazdájuk [Szöts Ernő]. Kicsiben ugyanazt csinálják. Egyéni érdekeiket csakúgy alávetik a rádióközönség szolgálatának, mint maga az igazgató, akinek immár a rádió az élete. [...] Éltetője: a hallgatók szeretete. (*Rádióélet* 532.)

A Dohnányi-művek „folklorizálódása,” a néhány rövid és népszerű mű gyakori rádiós sugárzása bizonyosan már a kortársak számára is hiányos és téves, de a nagyközönség számára tetszetős és a népszerűség illúzióját keltő képet teremthetett a zeneszerző életművéről. Sajátos „ramification” egyre mélyülő ellentéte érezhető ennek az egyetlen évnek rádiós műsorelemzéséből. A komoly művek „komoly” előadását a Rádióból mintha egyre inkább kiszorította volna a könnyűzenei vagy azzal rokon előadások impozáns sorozata, a „slágerek”, a sikerművek kétséges értékű hangszerezésének sokszoros előadása feleltette, hogy az igazi Dohnányi, az 1920-as, 1930-as évek nagy műveket alkotó Dohnányija a budapesti Rádió I-en alig-alig kapott előadói fórumot. És igen, a *Pierette* keringőjét és a *Ruralia* „magyaros életképeit” huszonöt-ször vagy akár többször is, a *D-moll szimfóniát* egyszer hallhatta 1932-ben a Rádió hallgatósága.

¹²¹ „– Nevel-e zenére a rádió? – A rádió a leghatásosabb zenei nevelőeszköz azok számára, akik műsorának, komolyabb részét szorgalmasan hallgatják. – Ki fog-e alakulni a jövőben egy kimondottan rádió-zeneirodalom? Dohnányi, egy pillanatig elgondolkozik, majd egész határozottan mondja – Nem tudok elképzelni olyan irodalmat, amely csak rádión való közvetítésre volna alkalmas. – Mik a tervei a rádiózene fejlesztése terén? – Minden zene rádiózene – válaszol nagyot szippantva az illatos cigarettából. A zenének tökéletes adása mikrofonon a technika feladata.” Gyarmathy Sándor interjúja Dohnányival. *Rádióélet* 1932.07.08., 1099.

¹²² Halász Gyula: „Dohnányi Ernő a terveiről.” *Rádióélet* 1934. VI.26.7. Az adatot Sávoly Tamásnak köszönöm.

¹²³ K. Z. [Kilián Zoltán]: „A rádióigazgató egy napja.” *Rádióélet* 1932. április, 532.

Báthy Anna
(Vajda M. Pál felv.)

Ferencsik János

Fleischer Antal
(Vajda M. Pál felv.)

Fricsay Richárd

Friss Antal
(M. F. I. felv.)

N. Keleti Mágda
(Halász felv.)

Keller Erzsébet
(Rozgonyi felv.)

Matsuka Miklós

Nagy Ilonka
(Labóri felv.)

Országh Tivadar
(M. F. I. felv.)

Palotai Vilmos

Pázmán György
(„Margitt” felv.)

Puky Rózsí

H. Ragyóczy Jolán

Sálgó Sándor

Székelyhydi Ferenc dr.
(Vajda M. Pál felv.)

Művészportrék *A magyar muzsika könyvéből*,
i. m. 530, 547, 549, 568, 583, 588, 590, 591, 593, 596, 567, 601, 612

Magyar Női Zongoraötös (Gerber Oszkár felvétele), *Rádióélet* 1932, 103.

Fricsay Richárd és zenekara (Magyar Film Iroda), *Rádióélet* 1932, 148.

Bertha István szalonzenekara a Stúdióban (MF), *Rádióélet* 1932, 176.

Budapesti Koncert Szalonzenekar (MFI), *Rádióélet* 1932, 1341.

Szervánszky szalonzenekar (MFI), *Rádióélet* 1932, 370.

Állástalan Zeneszék Zenekara (MFI), *Rádióélet* 1932, 1245.